Контрольный экземпляр

Массе а мехкий пролетареш, вIашагIкхета!

СЕРДАЛО

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ НОХЧ-ГIАЛГIАЙ ОБКОМА, НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТЕИ МИНИСТРИЙ СОВЕТЕИ ОРГАН

«СВЕТ» Орган Чечено-Ингушского обкома КПСС, Верховного Совета и Совета Министров ЧИАССР

Газет арадувл 1923 шера денз ★ ЕРА, 23 МАРТ, 1989 ШУ. ★ № 35 (7693). ★ Мах 3 кеп.

1989 ШЕРА 16-ча МАРТА КПСС ЦК ПЛЕНУМ ЧАКХЙОАЛЛАШ М. С. ГОРБАЧЕВА ДАЬ КЪАМАЬЛ

Новкъостий!

Сона хетачох, парте Центральни Комитета Пленуме хиннача дискуссеи Пленум кийчъеш баьча Iалаьмате боккхача балхои вайна цIаькха а ала бокъо лу вай дувцар а решенеш тIаэцар а вай общество дегIаяра даькъе йоккхагIча, хетачох, эггара лазар деш йолча проблемаех да, аьнна.

Даьча къамаьлашка диллача, доклада тIа ювцаш йолча а шуга долча документий керттерча положенешца ишта е вешта вIашкайоагIаш йолча а аграрни политика керттера лостам Центральни Комитета членаша, Пленуме дакъа лоацаш мел болчар хьаллаьцаб.

Укхаза яь дуккха критически замечанеш, йовзийта уйлаш, дича бакъахьа хеташ хьакхайкадаьраш керттерча даькъе нийса дар. Долаш да частни, хьадда дешаш. Цар тIа болх бе беза, цхьабакъда, цар керттердар дIададаккхац: воай аграрни сектора бокъонца импульсаш яларга, вай кардинальни политически гIулакхашка довла деза. Из ниъкъ юртарча экономически гIулакхашка овлангара денз эргалонаш ярца бувзабенна ба.

ЧIоагIа лоархIаме я юртара материальни базеи цунна социальни Iалашо яри. Уж деррига дешаш цхьана къестаде деза. Вай тIаэца а чакхдаха а деза шоайла бувзам бола, доккхий, кардинальни цхьадола гIулакхаш. Цхьабакъда, новкъостий, цу комплексе керттера позици, керттера моттиг дIалоацаш да доалахьен отношенешта перестройка яр, производственни отношенешта перестройка яр, колхозни строяца, социалистически доалахьенца йола потенциал юкъейоалае таро луча эггара тайп-тайпарча формех пайда эцар. Цунца цхьана — аграрни комплексана доал деча йолча командни методашта «ак» аьлар, из юртарча экономически отношенешта перестройка яра тIаерзаяь лоархIаме объект а хинна дIаоттаргда.

Сона хетачох, из кердача аграрни политика тIум я. Из саг юха лаьттан да веш дола радикальни гIулакх да. Из ца дой, духхьала дIаала деза, цхьаккха доацаш дусаргда вай. Ма дарра аьлча, айде деза ахархочун къахьегама сий, колхозхой, юрта боахама къахьегамхой хьал дикалгахьа хувца деза. ЧIоагIдала деза социализма ленински концепцеца, болхлой классаи ахархоштеи юкъера бувзам чIоагIбеча наькъаца вIашкадоагIа городеи юртеи шоайла дола гармоничнн гIулакхаш. Къастта цу лоархIамеча политически де лерхIачо Пленума решенешта боккха хувцам беш дола маIан лу, аргдар аз.

ЦIаькха а белгалдаккха лов сона: чIоагIа йоакхо яри чIоагIа новкъостал дари эш юрта. Цхьабакъда, керттерча даькъе цунна эш шоаех бокъонца дай хетаргболча наха инициативно болх бара таронаш хьаеллар. Из хьалхардар да.

ШоллагIдар. Документаша шоаша, уж эггара дикагIдараш дале а, цхьаккха хIама къоастадац. Укхаза Iалаьмате боккха болх бе безаргба. Цхьабакъда, сона хетачох, тахан вай кердача аграрни политика бокъонца лард йоллаш да. Цудухьа тIехьа ца тетташ цу хьакъехьа болх дIаболабе беза вай.

Массадолча тха хаттарашта жоп деннадац аьнна, цхьаьца хIама новкъа хинна новкъостий дIабахар лацар сона. Пленума хьалхарча аргIаргIа политически установкаш, политически ориентираш яла езаш яр. Цунца дувзаденна ала лов сона, хетачох, Пленума керттера документ духхьаларча боахама директивах мукъадаккха деза, цунна политически лостам луш дола хьисап дала деза. Из оттаде деза политически установкай хьисапе, тIехьа тIайоагIача хана вай правительствос а ерригa вай ведомствашa а цар дIадеххача тайпара болх бергболаш.

Хьалхарча даькъе юртара къахьегамеи экономически гIулакхаш овлангара денз кердадахара кIийлен тIа а долаш, аграрни проблемаш кхетаяра даькъе кердача боарамга, воай аграрни сектора перестройка яра тIаберзабаьча балха кердача боарамга вай бокъонца довлаш хилар Пленуме дакъа лоацачар кхетадар ловра сона.

КхоалагIдар. Долаш да дискусси е езаш хинна дешаш.

Уж хьокхалу Союзаи республикаштен, республикаштен областаштен юкъерча гIулакхех, госзаказ колхозаш, совхозаш, предприятеш шоай лоIама хилари мишта вIашкадоагIаш да яхача дешах. Сона хетачох, доагIаш белгалдаьха а, оалаш ма хиллара, бокъонца къоастаданза а хIамаш да уж. Цар тIа дIахо болх бе безаргба.

Хетачох, нагахьа санна колхозаши совхозаши боахам лелабара даькъе шоай лоIаме хилар вай могадарах, нагахьа санна района, области, республика боарамашка аграрни секторе хинна командни система дIаяккхарах йола решени вай тIаэце, из бокъонца керда хьал оттадергдола хувцам хургба, цу даькъе госзаказ а долаш. Из да-кх паччахьалкхенна эшараш контрактаце, договорий кIийлен тIа къестаде деза яхалга, масала, хIанз Чехословаке долаш санна.

Цига бокъонца къоастаду обществана эшараш, царна мишта теркам бу, аграрни секторага гIолла уж мишта кхоачашду. Уж эггара керттера дешаш да. Пленума документаш, вай хьадергдола керда хьал да, аграрни политикера вай гIулакхаш эргадоахаргдола тешаме база я.

Уж документаш Iомадеча хана хьадда маIан дола цхьадола дешаш отта тарлу, — Пленуме вай деррига а принципиальни плане мара мича къестаду. Цу конкретика хьакъехьа уйла е езаргья.

Долаш да къастта теркам тIабохийташ а доллачун мах беш а къестаде деза хIамаш. Масала, Бразаускаса аьлар юртбоахама продукташта маьхаш оттаде дезараш республикански органаш я, аьнна. Цхьабакъда, новкъостий, нийса хургдий вай долча ерригача Союзе гIолла маьхаш «ловзадоале». Из-м цхьанна обществос деш мичад. Цхьаь цхьанне. Массане а регулировани ю, массе моттиге кийчъяьй геттара нийса механизмаш.

Цхьан дешаца аьлча, сухал беш къоастаде йиш йоаца дешаш долаш да. Цхьабакъда, продукце цхьадолча тайпашта, масала, коартолашта, сома, баьцадаарашта маьхаш оттадеча хана моттигера органаш юстара латта еза яхалга дац из. Малхбузехьарча мехкий а социалистически мехкашкарча вай доттагIий а опыто хьахьекхад, сезонни продукцена маьхаш оттадар моттигашка дича нийса долга. Цхьабакъда, из деча хана а наха гаранти яла еза маьхаш увттадеча кегар хургбац, аьнна.

Розничны маьхех хьокхалуш мел дар, новкъостий, чIоагIа бехктокхаме леладе деза. Цу тайпарча принципиальни плане кхетадир аз академика Лукинова къамаьл а. Обществе дискуссеш яьчул тIехьагIарча цхьан этапе вай кхетадир хIанзарчоа маьхаш шоаш долчча дита дезалга. ХIана аьлча, из бокъонца долаш дола дешаш духхьал маьхий чотагIа, кхыметтел наьха хьаштий чотагIа къоастаде гIерталга хургдар. Наха цу тайпара хIама кхетадергдацар.

Вай хIанз а рынок хьалйизаяц товарашцен кхачанцен. Вай хIанз хьадда де дезараш даьдац мехка финансови хьале лостам бара. Цу тайпара де дезараш хIанз арадоахаш да. Уж кийчдеча дакъа лаьцад ерригача республикай викалаша. Массане цхьана кхоачаш а дергда вай уж. Шин-кхаь шера болх бе беза экономике, финансови гIулакхашка, рынке эттахьал унахцIена дерзадеш. ТIаккха мара маьхех дола дош оттаде йиш хургьяц вай.

Сона хетачох, из атта дискусси яцар, цох лаьца чIоагIа дийцар общество, из пайда ца боалаш дисанзар. Массанена юкъарча а цаIйолча а выводага кхаьчар вай — общественность а, Iилма а, политически кулгалхой а, правительство а. Укхаза деррига а гуш хилар ловш ва со. Маьхашта реформа е еза ха хьатIакхаьчача — хIаьта маьхаш увттадеча вай долча бокъонца кегар боал — вай из шерра дувцара тIаерзаяь предложенеш ергья. Из ерригача обществос къоастаде дезаш дош да. Советски нах дог тийша хила беза шоаш боацаш цу тайпара решенеш тIаэцарг ца хиларах.

Пленуме эттар кхы цхьаькха вахаре ира латта дош: юрт, юртарча быта уклад, юрта бахача наьха, юртарча къахьегамхой хьал-таро. Из къоастаданза дургдоаца дош да. Сона хетачох, цу даькъе хIанзле деш дар, дIахо делерхIар, юрт социально кердаяккхара хьакъехьарча вай проекташта чудоагIар, — из хьалхашкахьа баьккха боккха гIа ба.

ЦаI дар са белгалдаккха лов: юрта коммунальни Iалашо яра дешаш къоастадара наькъаш дIахо кхы а болх белга дIадехаш хилар. Хьагучох, оаша теркам тIабахийта хургба доклада тIа йолча цу хьакъехьарча моттига. Проблема технически маIан долаш я аьнна хете а, из нийсса социальни политикага кхоачаш я. Массала, дунен тIа аграрни секторе централизованни йIовхала сетеш, кхыйола коммуникацеш хьаяра наькъагIа а ца болхаш, автономни системаш хьаяра наькъагIа бахаб. ХIаьта из доккхийча мехкашка хинна ца Iеш, цу тайпара коммуникацеш хьае аттагIа да, аьнна, хеталуча зIамигача мехкашка деш да. Сона хетачох, дунен опыт Iомае еза вай. Цу гIулакха теркам тIабахийта безар вай Госстрой я.

Промышленностера дуккха методаш механически хьисапе юрта дIакхухьаш гIалаташ дувлийтад вай хьалхагIа. хIаьта нагахьа санна хIанз городе деш мел дар вай наха чубаха цIеноц хьалдеча, юрт социальни даькъе тоаеча, коммунальни дешаш къестадеча автоматически юкъехьой геттара доккха гIалат дергда вай. Городе дукха пайдане хIамаш да, бакъда юртара гIулакхаш ший тайпара леладе деза. Цу даькъе Госстрой тIехьаюсаш я. Тайп-тайпара проекташ, сурташ дукха да, хIаьта уйла яь, перспективни тIанйяь решенеш хIанз а яц. Болх бе безаргба.

Наха шоай доалахьара цIеноц хьалдара кредиташ телара дола лоархIаме дош оттадир. Соахкарчул укх шера шозза алсамъяьхай уж — 20-на меттел 40 миллиард сом хьожадаьд. Фу хьахьекхар цо? Цо хьахьекхар проблема масштаб, хьагучадаьккхар юрта ваха саг шийн доалахьа цIа а беш а хила хьашт долаш хилар. ХIаьта цу тайпара хьашт хьаллаца а деза! Бакъда, укх тайпара хIамаш а нийсделар: цIа де кредит дIа а ийце, автомобиль, телевизор ийiора... Цхьаболчар хIял лелайора. Бакъда, цу гIулакха финансови тIахьожам лоаттабара наькъаш лехар. ХIаьта дувцар алхха кредитех хинна Iац. Кирпичкаш, цемент, хьу хилийта еза. ХIанз цу проблема уйла еш да тхо. гIишлон материалаш рынке гIолла лоатта а ергйолаш, тIаккха цо товарооборот а хьалъюзаргья. Цу хьакъехьа болх бергба вай. ГIулакх цу тайпара леладара раьза ва со.

Дукха ха йоаццаш Украине ваха айса яьккха ха дагаух сона, Донецкерча горно-шахтни оборудоване заводе кхаьчар тхо. Укхаза чуIеча фусамашца нах Iалашбелга во а низкъала а хиннад. Директоро уйла яьй: ма дарра аьлча, деткъа, дехар де, бIаргеех хий тIадам баккха йиш а ма ярий. Киезе ваха, ше волчча Iонада. Из цаI да. из дукхачар деш а да, хIаьта цо, оалаш ма хиллара, нервни система меттайоалаю. ХIаьта директоро уйла а яь, кхыдар де лаьрхIар. Вайна, машинашъераштa, воашта могарг ма дий формаш хьае. ТIаккха заводе болабелар монолитни гIишлош хьалъелга дегIа кхувла. Цхьа цIа хьалдир. тIаккха шиъ, иштта дIадоладелар гIулакх!

ХIаьта накъяргйолаш яц Казахстанерча новкъостий опыт. пайда эца йиш мел йолчох пайда ийцар цар. кхоалагIча сменашка, балха ха чакхъяьначул тIехьагIа, салоIача деношка къахьега нах оарцагIбаьхар, дуккагIа гIишлон материалаш, цемент хилийтар духьа. Цу гIулакха заводаш юкъеэзар. хIаьта цар шоай дакъа юкъе а дихьар. Долче, гIулакх дIадоладелар. ХIаьта, масала, Львове рузкъа хьавIашагIа а теха, кирпичкаш ю заводаш хьалъе а дIакхайса лаьттараш тоае а болабелар. Долче, гIишлошъяра эша шоай материал хилар цар. Хьадувла, новкъостий, иштта инициатива а гойташ болх бергба вай.

Къасттача цхьан коллектива карагIдаргдоаца хIамаш а нийслу — тIаккха уж къестаде деза паччахьалкхен а паччахьалкхен мероприятей а наькъагIа. Хьадувла, инициатива хьа а елларгья вай, из дIахьалхашкахьа а кхувларгья. нах хьаллоацаргба вай.

Ма дарра аьлча, къувса йиш я: ахча дукхагIа мичахьа лургда: города е юрта? Бакъда, деша маIан алхха ахчах латтац. Аз укхаза цIаькха а дагайохийтаргья орловчаний опыт, хIаьта цох пайда эцилга мога а дергдар. Этта хьал моттиге болхлой классаца, ахархошца дийца а дийца, новкъостий, барт ца бича даргдац вай. хьадувла, хIанзарчоа шин-кхаь шера юрта гIо дергда вай. ХIаьта халкъо из хьал а лоацаргда. Из, кхетадой оаша, Москве а ца къостадеш, моттигашка, областе, республике къестаде доагIа, Пленума политически рекомендацеех когтIортилга а еш.

Цхьан хана, ерригa Литва иштта керда вахар дилла йола ма еларий! Городашта новкъостал дир, деррига оарцагIдаьккхар. Из яр хуторий республика, хутораш а мишта яр ала оаша, хIаьта хIанз цига я башха-дика поселкаш. ХIаьта хутораш а кхыча бесса я. Цу болама керте лаьтта новкъост Снечкус дагаух сона, хьалха хиначоа вIалла тара йоацаш республика я из хIанз, геттара кхыча тайпара я быт! Сона хетачох, городашкара юрта баха дIаух нах, иштта дика къоастадаьд укхаза юртарча быта дешаш. Кхыча моттигашка а цу тайпара леладу гIулакхаш. Хьадувла, новкъостий, цIадахача массанахьа иштта хилийта хьожаргда вай. Наха хьаллоацаргда вай.

Духхьал дIааргда аз, городашка гIишлош хьалъелга соца а даь, деррига юрта дIадала йиш яц вай. Бытаца, болхлой класса вахара хьалашца ювзаенна дуккха сагота проблемаш я вай. Из сона бIаргадайнад Красноярске, кхыча городашка.

Городе гIишлош хьалъелга дита а дита, деррига юрта дIале, аьнна, дош оттадар, сона хетаргахьа, нийса хургдац. Вай таронаш я, новкъостий, хьашташ нийсса теркалдара ларда тIа города проблемаш къестаярца юрта приоритет дIаялар тарде.

Эггара хьалха къамаьл даьча новкъостагара Потаповгара денз, Пленуме дийцар реализаци ярах дош, вай йоккхий программаш кхоачашъярах дола дош чIоагIа оттаде дезаш хиларах, цу хьакъехьа барт бе безаш хиларах. Кхоачаш ца яр кхерам болаш я вай дуккха программаш. ЙоккхагIйола даймехка машиностроене программа кхоачашъелга а тIехьадусаш да. Социальни дешаш къестадеча а кхоачамбоацараш да, уж чIоагIа дIахьалхашкахьа дахадале а. ХIаьта вай йоккхий средстваш ма хьожаьйий вай экономика сагатахьа тIаерзаяра, сагоатагIа дола декхараш кхоачашдара. ТIема гIулакхашка дIадохийтар кIезига а даь, унахцIено лораяра дIаденнад ялх миллиард сом. Бакъда, цу средствах массанахьа лерттIа пайда эц ала йиш яц.

Юрт социальни эргаяккхара, производственни гIишлош хьалъяра даькъера практически декхараш иштта мара вай кхоачаш ца дой, аз-м аргдар, воай халкъа хьалхашка банкроташ а хинна дусаргда вай. ХIаьта цо перестройкана хIама тохаргья. Цудухьа, новкъостий, хьалхарча моттиге отталу аз аграрни программа кхоачашъелга. Из эггара лоархIамегIдар, эггара керттердар да. Укхаза цхьаькха а юстара латта йиш яц. Нагахьа санна цу документашта гонахьа цхьаца говзалаш лелае йолайой, шоай проблемашца цхьаь ахархо, юрташкара къахьегамхой, колхозаш, совхозаш юте, — кепиг мах бац Пленума, вай ерригача дискуссе, вай укхаза тIаэцаргдолча деррига документий. Цох чIоагIа барт бе беза.

Пленума решенеш кхоачашъелга — дерригача халкъа гIулакх. ХIаьта фоарт хьа лаьца хье дIатеттарга а хьежа везаш. ХIаравар гIулакх деш, Пленума документаш тIара шийна хьадоагIа дешаш къестадеш хила веза. Дего хьехача тайпара хIама хьадеш, керда аграрни политика чакхъяккхар вай чурча политика юкъмоттигера, эггара керттера дош хилар кхета а деш.

Парти Iалаьмате дукха болх бе безаш я из политика наха дIайовзийтара, Пленума решенеща хьа мел деллао вай кадрашка каралерзадайтара. Юххера, — хIаьта из къаьстта белгалдаккха безам ба са, — вай декхарийла да парте шоашта уллув йолга, укх халача этапе шоашта юхе йолга юрта къахьегамхошта, вай ахархошта хоьургдолча тайпара гIулакх леладе. ГIулакхий хьала маIан дайзалга, цо кхеталаьлга, керда аграрни политика ипо оттаяьлга а керда мулаш дахара ерригa общество гIоттаьлга а дIахьонхаш. Из геттара лоархIаме да, новкъостий!

Тахан укхаза къамаьл дир новкъоста Малькова, Читински обкома секретара. Области карагIдаьннарех а па деш дисарех а дувца йиш яр. ХIаьта дукха ха йоаццаш, оалаш ма хиллара, ежа ма уллар из. ХIанз областе динамика холуш я. ГIулакхаш тоалуш доагIа, наьха дог-уйла а хувцаеннай. ХIаьта массе оагIорахьара хьежача геттара халача областерча цу гIулакхашта, хувцаманта керте латтараш коммунисташ ба, областной партийни организаци я.

ХIама хьакхоллара даькъе бу болх дIахьалхашкахьа геттара йоккхий правовой, политически, экономически таронаш хьаеллалу, тахан. Парте шийна хьатIаэца беза геттара боккха организаторски болх, аграрни политикан идеологически Iалашо елга.

Мукъа ба сона, новкъостий, цу даькъе оаша толам баккхар ловш ловца баккха. (ТIоараш тох).

СОВЕТСКИ ОБЩЕСТВО КЕРДАЯККХАРА ЛОАРХIАМЕ ЗВЕНО

СССР потребительски кооперацe XII съезд

20 марта, Москве Йоккхача Кремлевски двореце, СССР потребительски кооперацe XII съезд хьайиллар.

Делегаташен хьаьшашен тIоараш детташ тIанйцар новкъостий **М. С. Горбачев, В. И. Воротников, Л. Н. Зайков, Е. К. Лигачев, В. А. Медведев, Н. И. Рыжков, Н. Н. Слюньков, В. М. Чебриков, Э. А. Шеварднадзе, А. П. Бирюкова, Ю. Д. Маслюков, Г. П. Разумовский, Н. В. Талызин, Д. Т. Язов, О. Д. Бакланов.**

Президиуме иштта ба КПСС ЦК партийни тIахьожама Комитета председатель Б. К. Пуго, СССР Министрий Совета Председатела хьалхара заместитель В. С. Мураховский, КПСС ЦК бехктокхаме болхлой, министерствай ведомствай кулгалхой, потребительски кооперацeн юрта боахамеи хьалхалаттараш.

Съезде ба доазол дехьара хьаьший — дуккхача мехкий кооперативни организацей, дунен халкъашта юкъерча кооперацe альянса, дунен халкъашта юкъера къахьегам вIаштIехьбаккхара викалаш.

Съезда балха порядок чIоагIъю. Парте XXVII съезда, цул тIехьагIа хиннача КПСС ЦК Пленумийн XIX Ерригсоюзни партийни конференце решенешка хьежжа потребительски кооперацe дегIайоалаяра де дезачунга а Центросоюза правлене баьча балха отчетага а, Центросоюза ревизионни комиссе отчетага ла а дийгIа ювца. Центросоюзен Кооперативни организацеи примерни уставаш тIаэца, СССР халкъа депутаташ, Центросоюза советн ревизионни комиссии харжа езаш ба делегаташ.

Доклад яра дош лу Центросоюза правлене председатела **П. С. Федиркона.**

* * *

Хьалха хоам баьчча тайпара, 20 марте Москве, Йоккхача Кремлевски двореце, СССР потребительски кооперацe XII съезд хьайиллай.

Парте XXVII съезда, цул тIехьагIа хиннача КПСС ЦК Пленумийн XIX Ерригсоюзни партийни конференце решенешка хьежжа потребительски кооперацe дегIайоалаяра де дезачохи Центросоюза правлене балхахи доклад йир Центросоюза правлене председатела **П. С. Федиркос.**

Центросоюза ревизионни комиссе отчет йир цун председатела **В. А. Гудина.**

Цул тIехьагIа отчетни докладаш ювца йолайир.

Хьалхарча дийнахьа съезде къамаьл дир, Краснодарски края Каневски райпотребсоюза Стародеревянковски сельпо правлене председатела **О. В. Завязкова;** Кировоградски области Маловисковски райпо заготовительни председатела **С. Н. Гайдученяс;** Роспотребсоюза правлене председатела **В. Ф. Ермакова;** Алма-Атински области Талгарски горпо председатела **С. Ж. Сайранова;** Украински потребсоюза правлене председатела **С. В. Литвиненкос;** Красноярски края Каратузски райпотребсоюза правлене председатела **Г. П. Останина;** Киргизски потребсоюза правлене председатела **Т. Б. Чилебаева;** парте Волгоградски обкома секретара **В. Г. Роньшина;** Харьковски области Краснокутски райпотребсоюза коопунивермага директора **Л. И. Кузьменкос;** Белорусски потребсоюза правлене председатела **Г. З. Грищенкова;** Латве Балвски райпо правлене председатела **М. П. Битес;** Литва Кедайнски района «Кракяй» колхоза правлене председатела **В. А. Пяткявичюса;** Молдавски потребсоюза правлене председатела **К. А. Мельника;** Ташкентски райпотребсоюза коа тIара оалхазараш леладеча фабрика директора **У. З. Нурматова.**

Съезде делегаташ даькъалбийцар Дунен халкъаштa юкъерча кооперативни альянса президента **Маркус Ларса.**

Мандатни комиссе доклад йир цун председатела **С. М. Кузьмичева.**

21 марта съездо дIахо болх бир.

ТIоараш а детташ тIанйцар съезда делегаташен хьаьшашен новкъостий **В. И. Воротников, Е. К. Лигачев, Н. Н. Слюньков, А. И. Лукьянов, Н. В. Талызин.**

Президиуме иштта ба СССР Министрий Совета Председатела хьалхара заместитель В. С. Мураховский, КПСС ЦК бехктокхаме болхлой, министерствай, ведомствай кулгалхой, потребительски кооперацeи юрта боахамен хьалхалаттараш.

Вай обществана пайдане хургдолча Iилма-технически порогресса карагIдийннарий ларда тIа, демократически хьалхаленашца потребительски кооперацена перестройка яра, дIахо дегIайоалаяра ма дарра дола наькъаши де дезараши дувц гIулакхаца долча хьале.

Центросоюза правленен ревизионни комиссен отчетни докладий хьакъехьа йолаеннача пренешка, гIулакх бехказдаккха, а ца гIерташ ма барра мах бу юртарча торговлен, заготовительни производственни гIулакхий хьалашта, КПСС XXVII съезда, XIX Ерригсоюзни партийни конференце решенеш вахаре юкъейоалаеча потребительски кооперацeи эффективни инструмент ца йича йиш йоацагах, советски наьха хьал-таро лакхъяра эшаш дола дешаш къоастадарах, цар вахара хьалаш тоадарах да къамаьл.

Потребительски кооперацe деш дар ерригача оагIонашкара тохк делегаташа, балха юкъехувлача кердадарех дувц, белгалдоакх, система болхлой низ дIахо йодача хана цун гIулакхашта демократизаци яра, юрта потребительски обществаш юха хьаяра, цар чура структура тоаеш кердаякккхара тIабахийталга. ХIанз керттердар да — белгалдоах къамаьл дечар, — пайцикий, къахьегама коллективай дагара дар потребительски кооперацe ерригача звеношка чIоагIа дувцар, хIаране инициатива гучаяккхара новкъостал дар, кIезигагIа лоархIам болаш дац, юрташка бахача наха эша тайп-тайпара товараш арахецара ерригача таронех пайда эцар, цхьабакъда, кооператораш юхасецабу оборудовани, хIанзарча хьанара технологи ца таарo.

Цу съезда къаьстта ший белгало йолаш дар да, къамаьл деча дуккхагIболчар шоай толамех геттара кIезига дувцар, хIаьта потребкооперацe балха анализ е, кхоачамбоацараш гучадаха гIерт, масала, белгалдоаккхаш да потребкооперацeи хIанз паччахьалкхен организаци а хинна дIаэтталга, цунна тIалатташ тайп-тайпара керттера ведомстваш йолга. Юрта потребительски хьаштех хьокхалуш, белгалдоаккхаш да, уж хIанз а дизза кхоачаш ца делга. Цхьан даькъе иштта нийсденнад из, товарий фондаш СССР Минторга бе гулъярах, цо юха юкъарчал доаццаш дакъа лоац халкъа эша товараш арахецара планировани еча а. ХIаьта уж дешаш къоастадеча Центросоюзен республикански потребсоюзен дола дакъа е лоадам боалаш хул е вIалла хилац. Цунах дийцар Казахски потребсоюза правлене председатела **У. С. Сарсенова,** Украина Компарте Черниговски обкома секретара **В. А. Харченкос,** Литовски потребсоюза правлене председатела **В. А. Раманаускаса,** Туркменски потребсоюза правлене председатела **Н. Нурклычева,** Оренбургски области Акбулакски района «Искра» совхоза арендни звенон бригадира **А. Г. Пфейфера,** Эстонски потребсоюза правлене председатела **А. Э. Арувалда,** Алтайски края Красногорски райпотика заведующе **Н. Г. Стариковас,** Азербайджански потребсоюза правлене председатела **З. Г. Абдулаева,** Астрахански области Икрянински района чкъаьрий лувцача «Красная Звезда» колхоза правлене председатела **В. И. Санникова** а кхычар а.

Мохк аьгачул тIехьагIа хинна зе дIадаккха Армене халкъа доккха новкъостал дир вай мехка кооператораша, доазол дехьарча коллегаша, аьлар Армянски потребсоюза правлене председатела **М. О. Мурадяна.** Зе хилар потребительски кооперацe дуккхача объекташта. ХIанз беррига мехка гIоина тIаттIа меттаувттаеш, чIоагIъеши шерьеши я уж.

Дуккхачар дийцар арендни подряда йоккхача резервах, кхачан проблема кхоачашъеча цун моттигах. Мехка йоккхийча экономически районашкарча делегаташа теркам тIабахийтар цу индустриальни центрашка кооперацeи дегIайоалаяра, белгалдоаккхаш дар, шоашка доалла декхар индустриальни центраша юрта практически юхадалара процесс сихъе цу гIулакхо таро лургйолга. Къамаьл даьраша къаьстта теркам тIабахийтар, общественни кхачанца бувзам болча дешашта. Цунца цхьана теркам тIабахийтар цу индустриальни ресурсаех биззагIа пайда эцара. Къаьстта теркам тIабохийташ бар цунца цхьана, юрта общепита предприятей болх тоабе таро лургйолча практически гIулакхашта. Эш, масала, йолаш йолча оборудованех эффективно пайда эца, кхаь сменагIа болх белга вIаштIехьдаккха. Общественни кхачан сеть дегIаухилга тийша йола средстваш моттигерча Советашка гIулъе еза. Шоай толашагIа бола болхлой сийлен званеш телаш белгалбахара потребительски кооперацe республикански союзашта бокъо яла предложени йир иштта къамаьл дераша. Цу проблемашта теркам тIабахийтар Ленинградски городской потребительски общества правлене председатела **В. К. Молодцова,** Белорусси Гродненски области Волковысски райпотребсоюза общественни кхачам предприятей объединене директора **Н. И. Комарова,** Латвийски потребсоюза правлене председатела **И. Ф. Страутиняс,** Полтавски кооперативни института ректора **В. А. Дорохина,** Львовски облпотребсоюза производственни автотранспортни объединене генеральни директора **В. Л. Жидецке,** Приморски крайпотребсоюза правлене председатела **М. Г. Литвиненкос,** Грузински потребсоюза правлене председатела **Р. Х. Концелидзес,** Ставропольски края КПСС Буденновски горкома хьалхарча секретара **В. А. Жерновойс,** ВЛКСМ ЦК секретара **В. П. Денисова** а кхычар а.

СССР халкъа депутаташ харжа болабелар делегаташ.

Хоржамашта хьалхарча кампане итогех хоам беш къамаьл дир СССР потребительски обществай Союза хоржамий комиссе председатела **А. Д. Коробкина.**

Съезда хиннача голосоване итогех хоам бергба.

(ТАСС).

ЭРГАЛОНИЙ НИКЪ

ТIеххьарча хана тикашкарча прилавкаш тIа «Тархун», «Виноградный», «Яблочный» яха цIераш йола напиткаш а сокаш а бIаргагу вайна. Уж арахецар Грозненски района эггара къаьнагIа йола предприяти — Гикаловски консервни завод я. Вай республике цIи хеза хилар совгIа, мехка кхыча регионашка а йовзаш я цун продукци. Ахкан дIайхача дийнахьа хьогал дIайоаккхаш, дог айдеш, сага магар дикагIа хулийташ я из.

Хьалха чхьагIар деш хинна зIамига производство, хIанз шийн профиль а хийца йоккха предприяти я.

Дукха ха йоаццаш завода директора отчетах а хоржамах а лаьца коллектива собрани хиннай укхаза. Уж дешаш дувцалехьа дог гIоздоакхаш цхьа гIулакх хилар конференц-зале. Грозненски райкома инструктора Ш. Икаева КПСС райкома, райисполкома, ВЛКСМ райкома карара кара тела IЦе байракх елар коллективана. Предприяте сий айлуш долга гойт цу гIулакхо.

Шийн балха отчет луш завода директора Бочкаев Ризван Сайдиевича белгалдир 1988 шера Российски Федерацe гIолла цу тайпарча предприятешта юкъе Гикаловски консервни завода хьалхара моттиг яккхара цун коллектива диъ эзар сом преми а автобус а енна хилар.

— Ер завод йиллача денз укхаза болх беш ва со, — аьлар Бочкаева. — Асса дацар завод хьалъеш. Кхоачамбоацараш дукха дар. Керда корпусаш хьалъеш долалушехьа, продукци арахецар соцаде йиш яцар. Деррига хьашташ цхьатарра кхоачашде дезаш дар: арахецача продукци дикал лакхъе, болхлой къахьегама а вахара а хьалаш тоаде, планаш кхоачашъе.

— Фу белгалонаш я ер предприяти дегIаяра?

— 1986 шера 510 эзара сома зе хиннадар, — дийцар Ризван Сайдиевича. — ХIаьта, 1987 шера 200 эзара сома пайда хилар. ДIадахача 1988 шера баьккха пайда 810 эзар. сом да, планагIа 400 эзара сома мара хинна деце а. Хьалха цхьан болхлочо 10 эзар сома продукци хьаеш хинна яле, хIанз 21 эзар сома е вIаштIехьодал цун. Кулгашца беш хинна болх хIанз машинашца беш боландаь, производствана юкъе керда технологически линеш йоалаендаь да из. Арахецача продукци 40 процент лакхерча дикала я. Цудухьа финансови гIулакхаш тоаде йиш хилар. Цехаш шерьеш, керда оборудовани эцаш, гIишлош хьалъеш дIаахийтар уж финансаш. ХIанз а иниша квартира йолаш ялх цIа да хьалдотташ, Серженьюрта къахьегамхошта салаIара база а я хьаеш. Моздаккха болабеннаб гIонне бола боахам.

ДIахо Р. С. Бочкаева 1988 шера боахаме расчетагIа болх а баь, даьхача толамех дийцар. Хала хинна дале а, шийн декхараш дика кхоачашдир коллективо.

— Дуккха хоза дешаш ала йиш яр вай болхлой кулгаш дувцаш, — аьлар Бочкаева. — Заводе мел даьр цу кулгаша даьд. Цхьабакъда, тоаде дезаш а дукха да вай. Хьалъеча гIишлой дикал лакхагIа хилийта еза, столове беш бола кхача во ба яхаш дуккхаза лийткъаб болхлой. ХIаьта, гонахьара Iалам лорадара гIулакхаш-м дувца а мича деза: низткъа мара хьаеш яц очистни сооруженеш.

Директора отчет ювцаш къамаьл дир технолога Х. Мусаева, бригадира М. Амириева, къахьегама коллектива совета председатела А. Эдилсултанова, кхы дукхача болхлоша а кулгалхоша а. Цар массане а дика могавир шоай директор. Завода керттерча инженера В. П. Алехина Бочкаев Ризван Сайдиевич юха а директоралла харжа предложени елча, раьза хилар коллектив. Иштта соцам а бир собране.

— Оаша со тахан дика могаваь вале а, са харц оамалаш йоацалга дац из. Сай харцахьа дар хувцара сайна могар дергда аз. Оаша даь тешал сай гIулакхашца чIоагI а дергда, — аьлар директора.

С. М. ЯСУЕВ.

КПСС-гара СССР халкъа депутаташ харжара йолча хоржамий комиссе хоам

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕГАРА СССР ХАЛКЪА ДЕПУТАТАШ ХАРЖАРАХ ЙОЛА РЕЗУЛЬТАТАШ

КПСС-гара СССР халкъа депутаташ харжара дола хоржамаш хилар 1989 шера 15 марта хиннача КПСС ЦК Пленуме.

Хоржамашка дакъа лаьцар КПСС Центральни Комитета Пленума 641 доакъошхочо, е 96,1 процент болчар.

Советски Союза Коммунистически партегара СССР халкъа депутаталла хержаб коммунисташ:

Депутата тайпан цIи, цIи, даь цIи	Депутата кхоачашду гIулакх, болх бун вахен меттиг	кхаж тессараш: ТIехьа	кхаж тессараш: Дуьхьала
АБАЛКИН Леонид Иванович	СССР Iилмай Академе экономика Института директор, г. Москва	609	32
АБУЛАДЗЕ Тенгиз Евгеньевич	«Грузия-фильм» яхача киностуде режиссер-постановщик, г. Тбилиси	637	4
АВЕРКИН Владимир Николаевич	№ 1 йолча школа-интерната директор, г. Новгород	641	вац
АДЫЛОВ Владимир Туйчиевич	В. П. Чкалова цIерагIча Ташкентски авиационни производственни объединене токарий бригадир, г. Ташкент	641	вац
АЙТМАТОВ Чингиз	яздархо, «Иностранная литература» яхача журнала керттера редактор, Киргизски ССР яздархой Союза правлене председатель, г. Фрунзе	626	15
АЛЕКСЕЕВА Лидия Михайловна	Курски области Дмитриевски района «Серп и молот» яхача колхоза парткома секретарь	641	вац
АФАНАСЬЕВ Виктор Григорьевич	«Правда» яхача газета керттера редактор, г. Москва	603	38
БАКЛАНОВ Олег Дмитриевич	КПСС ЦК секретарь, г. Москва	639	2
БАРЫШНИКОВ Иван Антонович	СССР 50 шу дизара цIерагIча Волжски автомобильни завода разметчик, Куйбышевски область	641	вац
БЕЙШЕКЕЕВА Зайна	Киргизски ССР Иссык-Кульски области Джетыогузски госспецхоза йоккхагIа йолажа Iу	641	вац
БЕЛОВ Василий Иванович	яздархо, РСФСР яздархой Союза правлене секретарь, г. Вологда	635	6
БИККЕНИН Наиль Бариевич	«Коммунист» яхача журнала керттера редактор, г. Москва	636	5
БОРОДИН Николай Васильевич	Читински области Шилкински района «Первое мая» яхача колхоза правлене председатель	641	вац
ВАГИН Михаил Григорьевич	Горьковски области Новерински района В. И. Ленина цIерагIча колхоза правлене председатель	639	2
ВАЛЕЕВА Зухра Сибгатовна	Йоккхийча панелех цIенош деча Уфимски проектно-гIишлош яра объединене СУ-3 малярий бригадир, г. Уфа	641	вац
ВАСИЛЬЕВ Иван Афанасьевич	яздархо, Псковски область	638	3
ВЕЛИХОВ Евгений Павлович	СССР-н Iилмай Академе вице-президент, г. Москва	633	8
ВОРОБЬЕВ Николай Николаевич	Псковски области КПСС Пыталовски райкома хьалхара секретарь	641	вац
ГВОЗДЕВ Владимир Матвеевич	«Южкузбассуголь» яхача производственни объединене «Распадская» яхача шахта комплексни механизированни бригада бригадир, Кемеровски область	641	вац
ГЕРМАН (ГРАНИН) Даниил Александрович	яздархо, СССР яздархой Союза Правлене секретарь, г. Ленинград	615	26
ГОЛУБЕВА Валентина Николаевна	Ивановски производственни хлопчатобумажни объединене генеральни директор, г. Иваново	637	4
ГОНЧАР Александр Николаевич	Мотострелкови полка парткома секретарь, Ленинградски военни округ	640	1
ГОРБАЧЕВ Михаил Сергеевич	КПСС ЦК Генеральни секретарь, СССР Лакхехьарча Совета Президиума Председатель, г. Москва	629	12
ГРОМОВ Виктор Иванович	В. И. Ленина цIерагIча Верхне-Салдински металлургически производственни объединене токарь-карусельщик, Свердловски область	640	1
ГУЛОВА Зулайхо Сохибназаровна	Таджикски ССР Орджоникидзе-абадски района «XXII партсъезд» яхача колхоза кхаш леладеча бригада бригадир	641	вац
ЕРОХОВЕЦ Ирина Яковлевна	Вычислительни техника Мински производственни объединене чуйоагIача Г. К. Орджоникидзе цIерагIча электронни вычислительни машинаш еча завода монтажница, г. Минск	641	вац
ЗАЙКОВ Лев Николаевич	КПСС ЦК Политбюро член, КПСС ЦК секретарь, КПСС Московски горкома хьалхара секретарь, г. Москва	616	25
ЗИАТДИНОВ Назип Зиатдинович	Татарски АССР Тукаевски района «Гигант» яхача совхоза директор	641	вац
ИБРАГИМОВ Гусейн Рустам оглы	«Каспморнефтегаз» яхача производственни объединенена чуйоагIача «Нефтяные Камни» яхача бурув тохара балхий фонда управлене бурув деттар, г. Баку	641	вац
ИВАШКО Владимир Антонович	Украина Компарте ЦК шоллагIа секретарь, г. Киев	640	1
ИЛИЗАРОВ Гавриил Абрамович	«Восстановительная травматология и ортопедия» яхача Ерригсоюзни Курганcки Iилман центра генеральни директор, г. Курган	641	вац
НОВЛЕВ Дмитрий Михайлович	«Москвич» яхача производственни объединенена чуйоагIача Ленински комсомола цIерагIча автомобильни завода слесарь, г. Москва	641	вац
ИШИН Александр Яковлевич	Ростовски области КПСС Шахтински райкома хьалхара секретарь	641	вац
КАБАНОВ Евгений Николаевич	«Камчатрыбпром» яхача производственни объединенена чуйоагIача «Соколово» яхача траулера-морозильщика капитан-директор, г. Петропавловск-Камчатский	641	вац
КАЛИНИН Николай Васильевич	воздушно-десантни эскарий командующи, г. Москва	641	вац
КАЛИШ Виталий Николаевич	А. Н. Кузьмина цIерагIча «Днепроспецсталь» яхача электрометаллургически завода болат лоаладер, Запорожски область, Украински ССР	641	вац
КАРПОВ Владимир Васильевич	СССР яздархой Союза правлене хьалхара секретарь, г. Москва	634	7
КИРГИЗБАЕВА Тухтахон Базаровна	Узбекски ССР Сырдарьински области Сырдарьински района «Малик» яхача совхоза бригадир	640	1
КЛЕПИКОВ Михаил Иванович	Краснодарски края Усть-Лабински района «Кубань» яхача колхоза комплексни бригада бригадир	641	вац
КОЛБЕШКИН Алексей Ефимович	«Электроника» яхача Воронежски Iилма-производственни объединене слесарий-инструментальщиковий бригадир	641	вац
КРАВЧЕНКОНалина Васильевна	Липецки области Грязински района «Грязинский» яхача совхоза парткома секретарь	641	вац
КУДРЯВЦЕВ Владимир Николаевич	СССР Iилмай Академе вице-президент, СССР Iилмай Академе паччахьалкхени праван Института директор, г. Москва	639	2
ЛАПТЕВ Иван Дмитриевич	«Известия» яхача газета керттера редактор, г. Москва	630	11
ЛАРИОНОВ Владимир Петрович	СССР Iилмай Академе Сибирски отделене Якутски Iилман центра председатела заместитель, Къулбаседен физико-технически проблемай Института директор, г. Якутск	641	вац
ЛЕВИЦКАС Витаутас Юозович	К. Гедриса цIерагIча Каунасски меховн производственни объединене генеральни директор, Литовски ССР	639	2
ЛИГАЧЕВ Егор Кузьмич	КПСС ЦК Политбюро член, КПСС ЦК секретарь, г. Москва	563	78
ЛИЗИЧЕВ Алексей Дмитриевич	Советски Эскарен ТIема-Форда Флотен Керттерча политуправлене начальник, г. Москва	635	6
ЛУККОЕВ Юрий Прохорович	Падански комплексни леспромхоза Воломски лесопункта машинист, Карельски АССР	641	вац
ЛУКЬЯНОВ Анатолий Иванович	КПСС ЦК Политбюро членалла кандидат, СССР Лакхехьарча Совета Президиума Председатела хьалхара заместитель, г. Москва	633	8
ЛУНЕВ Виктор Андреевич	«Компрессор» яхача производственни объединенена чуйоагIача «Компрессор» яхача холодильчи машинаш еча Московски завода токарь, г. Москва	641	вац
МАНЯКИН Сергей Иосифович	СССР халкъа тIахьожама Комитета Председатель, г. Москва	634	7
МАРЧУК Гурий Иванович	СССР Iилмай Академе президент, г. Москва	632	9
МАСЬКО Галина Игнатьевна	г. Слонима № 3 йолча юкъерча школа директора заместитель, Гродненски область, Белорусски ССР	641	вац
МЕДВЕДЕВ Вадим Андреевич	КПСС ЦК Политбюро член КПСС ЦК секретарь, г. Москва	619	22
МЕНДЫБАЕВ Марат Самиевич	Казахстана Компарте ЦК шоллагIа секретарь, г. Алма-Ата	635	6
МКРТЧЯН Мисак Левонович	Армене Компарте Ленинакански горкома хьалхара секретарь, г. Ленинакан	641	вац
МОИСЕЕВ Михаил Алексеевич	СССР Герзаццарча Низий Генеральни штаба начальник — СССР Оборона Министра хьалхара заместитель, г. Москва	639	2
МУНТЯН Михаил Иванович	А. С. Пушкина цIерагIча операн балетан Молдавски паччахьалкхен академически театра солист, г. Кишинев	641	вац
НАЗАРОВ Иван Александрович	Омски области КПСС Русско-Полянски райкома хьалхара секретарь	641	вац
НАЙДЕНОВ Николай Андреевич	«Воркутауголь» яхача производственни объединене «Центральная» яхача шахта проходчиний бригадир, г. Воркута	641	вац
НЕСТЕРЕНКО Евгений Евгеньевич	ССР Союза Паччахьалкхен академически Доккхача театра солист, П. И. Чайковске цIерагIча Московски паччахьалкхен консерваторе профессор, г. Москва	639	2
НИКОНОВ Виктор Петрович	КПСС ЦК Политбюро член, КПСС ЦК секретарь, г. Москва	615	26
НОВОЖИЛОВ Генрих Васильевич	С. В. Ильюшина цIерагIча Московски машинаш еча завода генеральни конструктор г. Москва	641	вац
НЮКША Константин Иванович	«Рижский электромашиностроительный завод» яхача производственни объединене слесарь - инструментальщик, г. Рига	641	вац
ОЛЕЙНИК Борис Ильич	поэт, Украински ССР яздархой Союза правлене секретарь, г. Киев	632	9
ОСТРОУХОВ Виктор Алексеевич	«Сибкабель» яхача производственни объединене парткома секретарь, г. Томск	641	вац
ПАРУБОК Емельян Никонович	Украински ССР Черкасски области Жашковски района Суворова цIерагIча совхоза звеньевой	641	вац
ПАТОН Борис Евгеньевич	Украински ССР Iилмай Академе президент Е. О. Патона цIерагIча электросварка Института директор, «Е. О. Патона цIерагIча электросварка Институт» яхача отраслашта юкъерча Iилма-технически комплекса генеральни директор, г. Киев	640	1
ПОСТНИКОВ Виктор Иванович	«Ставропольское» яхача производственни бройлерни объединене генеральни директор, г. Ставрополь	641	вац
ПОХОДНЯ Григорий Семенович	Белгородски области Белгородски района Фрунзе цIерагIча совхоза цеха начальник	641	вац
ПРИМАКОВ Евгений Максимович	СССР Iилмай Академе дунен халкъашта юкъерча отношеней Института директор, г. Москва	626	15
ПУГО Борис Карлович	КПСС ЦК йолча партийни тIахьожама комитета председатель, г. Москва	640	1
РАЗУМОВСКИЙ Георгий Петрович	КПСС ЦК Политбюро членалла кандидат, КПСС ЦК секретарь, КПСС ЦК партийни строительстван кадрови балхан Отдела заведующи, г. Москва	623	18
РОМАЗАН Иван Харитонович	В. И. Ленина цIерагIча Магнитогорски металлургически комбината директор, г. Магнитогорск	641	вац
РОМАЗАНОВ Кабдулла Закирьянович	Карагандински металлургически комбината болат лоаладер, Казахски ССР г. Темиртау	641	вац
РЫЖКОВ Николай Иванович	КПСС ЦК Политбюро член, СССР Министрий Совета Председатель, г. Москва	631	10
РЫЧИН Евгений Сергеевич	«Москва» яхача агропромышленни комбината генеральни директор, г. Москва	641	вац
РЮМИН Валерий Викторович	«Энергия» яхача Iилма-производственни объединене генеральни конструктора заместитель, г. Москва	641	вац
СААР Вяйно Александрович	«Таллиннстрой» треста СУ-4 комплексни бригада бригадир, Эстонски ССР	641	вац
САМОЛИЧЕНКО Иван Иванович	механизатор, Новосибирски области Татарски района «Орловский» яхача совхоза арендни коллектива кулгалхо	641	вац
СЕЛЕЗНЕВ Игорь Сергеевич	«Радуга» яхача машинаш еча конструкторски бюро керттера конструктор, Московски область	641	вац
СИДОРЕНКО Василий Ларионович	«Сургутнефтегаз» яхача производственни объединенена чуйоагIача № 2 йолча бурув тохара балхий Сургутски управлене буровой мастер, Тюменски область	641	вац
СЛЮНЬКОВ Николай Никитович	КПСС ЦК Политбюро член, КПСС ЦК секретарь, г. Москва	622	19
СМЫК Николай Михайлович	прессовщик, В. И. Ленина цIерагIча Красноярски металлургически завода комплексни бригада бригадир, г. Красноярск	641	вац
СПАССКИЙ Игорь Дмитриевич	«Рубин» яхача Ленинградски проектно-монтажни бюро керттера конструктори начальники, г. Ленинград	640	1
ТАТАРЧУК Валентин Иванович	ССР Союза 60 шу дизара цIерагIча Соликамски целлюлозно-каьхата комбината директор, Пермски область	641	вац
УЛЬЯНОВ Михаил Александрович	Евг. Вахтангова цIерагIча паччахьалкхен Академически театра художественни кулгалхо, РСФСР театральни деятелий Союза правлене председатель, г. Москва	594	47
УМАЛАТОВА Сажи Зайндиновна	«Красный молот» яхача Грозненски машинаш еча завода комплексни бригада бригадир, Нохч-ГIалгIай АССР	641	вац
УТКИН Владимир Федорович	«Южное» яхача Iилма-производственни объединене генеральни конструктори генеральни директори, Украински ССР Днепропетровски область	640	1
ФЕДОРОВ Святослав Николаевич	«Микрохирургия глаза» яхача отраслашта юкъерча Iилма-технически комплекса генеральни директор, г. Москва	630	11
ФИЛИППОВА Валентина Гавриловна	Алтайски края Третьяковски района «Алей» яхача колхоза правлене председатела заместитель	641	вац
ХМЕЛЬ Валентина Петровна	ГIишлош яра Ангарски управлене СМУ-5 отделочниковий комплексни бригада бригадир, Иркутски область	641	вац
ЧЕБРИКОВ Виктор Михайлович	КПСС ЦК Политбюро член, КПСС ЦК секретарь, г. Москва	628	13
ЧЕРНЯЕВ Анатолий Сергеевич	КПСС ЦК Генеральни секретара помощник, г. Москва	637	4
ШАЛЫЕВ Атабаллы Баябаевич	«Туркменгазпром» яхача производственни объединенена чуйоагIача разведочни бурув тохара Къулбехьен-Туркменски управлене буровой мастер, Туркменски ССР Мургабски район	640	1
ШОРОХОВ Виктор Николаевич	В. М. Рябикова цIерагIча Тульски машинаш еча завода наладчик, г. Тула	641	вац
ШТЕПО Виктор Иванович	Волгоградски области Калачевски района «Волго-Дон» яхача Волгоградски специализированни производственни объединене генеральни директор	640	1
ШТОЙК Гарри Гвидович	«Казполиметалл» яхача производственни объединенена чуйоагIача Малхбоален-Казахстански цIаста-химически комбината директор, Казахски ССР	641	вац
ШУКШИН Анатолий Степанович	энергетически машинаш еча Дальневосточни завода шлифовщик, г. Хабаровск	641	вац
ЯКОВЛЕВ Александр Николаевич	КПСС ЦК Политбюро член, КПСС ЦК секретарь, г. Москва	582	59

Политически дешар тоадара

Предприятейн организацейн общественни хьисапе йолча политически дешара кабинетий заведующей кхаь дийнахьара республикански курсаш чакхъяьлар.

Курсашка йиййшар Iомадеча дешара методикан педагогикан дешаех йола лекцеш. «Боахама механизма радикальни реформа» яхача тIемагIа дола «Горга истол» хилар. «Республика къахьегамхой политически дешара система эргаяккхара дечох» йолча тема балха опыт йовзийтар. Цига керттера теркам тIабахийтар дешар эргадоаккхаш юххьанца даьчоа. Белгалдаьккхар пропагандистий районни семинарий болх КПСС райкомашен горкомашен эргабоаккхаш хилар. Пропагандистски актив методически Iалашъеча цхьаццадола хIамаш карагIдаьннад.

Белгалдаьккхар предприятейн организацейн политически дешара кабинетий, цар методически советий декхараш «Къахьегамхой политически экономически дешара система эргаяккхарах болча» КПСС ЦК соцамца, XIX Ерригсоюзни партийни конференце решенешца къоастадаь хилар. Политически дешара системе духхьал структурни хувцамаш дарах кхоачам баь а ца Iеш, из овлангара эргадаккха деза; дешара логика хувца, вахара массе а дукхача оагIорахьара а долаш дар Iомадеш диалектически теоретически гIулакх де, занятеех практически хьахулаш дар хьадда дукхагIа хилийта, школашкей семинарашкей дешаш бараш кердача тайпара болх бе, боахам грамотни лелабе, кхетамца доал де, ерригача паччахьалкхен гIулакха дакъа из хиларах тарра шоай къахьегама маIан довза, коммунистий, комсомольций, парте боацарий хьашташ дизза кхоачаш де, самообразованецара чIоагIа хургболаш безам хьахилийта беза.

Идейно-политически, Iилма-технически, экономически сахкетам лакхбелга хIаране духовни хьашт а хинна дIаотта деза: дешаш бараша енна предложенеш вIашгIтохарен кхоачашъярен система хьае, кепайоазон тIа, партийни юкъарчен собранешка къахьегамхоша йоалаьча предложенешта нийсса уж лерхIа, дешар вIаштIехьдаккхара керда гIулакхаш хаддаза леха, эксперименташ е, дикагIйола опыт вIашагIтоха а юкъейоалае а еза. Къаьстта теркам тIабахийта беза резервацен дIаболалуш болча пропагандисташцен беча балха.

Политически просвещене кабинеташа курсашка хадданза теоретически методически новкъостал де деза пропагандисташта, лекторашта, докладчикашта, политинформаторашта, агитаторашта консультацеш, семинараш, теоретически методически конференцеш яра, балха опыт йовзийтара, могадаь литература, моттигера материалаш, гойтара пособеш хьахаржара а дIагойтара а, политически экономически литература эргадаккхара кхы цхьадола гIулакхаш дара наькъаца.

Курсашка теркам тIабахийта белгалдаьккхар республика дукхача партийни комитеташа дешар эргадаккха доладанза хилар, политически экономически образоване формализм лоаттаеш хилар. Предприятейн организацейн цхьабола кулгалхой пропагандисташ бац, пропагандисташта хьалхашка кердадар дувцаш наггахьа мара къамаьл дац, общественни хьисапера политически просвещене кабинеташ дукхагIа хилийтара йоакхо яц. Курсашка хилар общественни хьисапе политически дешара кабинетий балха планаш, занятеш, хIаьта иштта «Пропагандистски балха тIа дешара хьинаре формаши методаши» яхача темагIа дола гIулакхацара ловзараш а хилар. Курсашка дешаш бараштa хьалхашка къамаьлаш дир партийни болхлоша, вузий Iилманхоша, КПСС Нохч-ГIалгIай обкома идеологически отдела хьалхарча заместитела Л. П. Кизиловас.

Курсий балха юкъе дакъа а лаьцар, къамаьл а дир КПСС Нохч-ГIалгIай обкома секретара С. М. Бекова.

* * *

КПСС Нохч - ГIалгIай обкомен марксизма - ленинизма университетен политически дешара ЦIен Iилма-методически совета аргIанара заседани хилар, цига хьежар «Автоспецоборудоване» яхача опытно - экспериментальни завода школашкен семинарашкен политически системерча занятей методически лостамах долча дешашка. Совета членаша белгалдаьккхар завода партийни комитето политически дешара система, цун методически лостам эргабоаккхаш цхьабола болх баь хилар, Шоай ханнахьа вIаштIехьъяьхар школаши семинараши, дешара форма а Iомаеча курса а демократически принцип теркал а еш. Кхоачамболча теоретически методически боараме занятеш ю пропагандисташа завода 4-ча цеха керттерча технолога Х. М. Борщигова, юриста Т. Н. Романенкос.

Бакъда, из иштта дале а цхьайолча политически школашка занятеш идейно-методически лохача боараме ю, кIезига ба занятешка ухараш. Ледара болх бу завода методически совето. Занятешка кийчлуча хана пропагандисташа пайда эцац В. И. Ленина произведенеех, дешара пособех, хержача курсах йолча программах. Завода парткомо еннай политически дешар вIаштIехьдоаккхачей дIахьочен дола кхоачамбоацараш дIадахара йола массехк рекомендаци.

Советe ладийгIар 1989 шера 25—27 январе городе Москве КПСС ЦК-арча общественни Iилмай Академе «Перестройкага гIолла —социализма кердача хьисапага» яхача темах хиннача конференцех болча хоамага, хIаьта иштта «Къахьегамхой политически экономически дешара система эргайоаккхаш дечох» политически просвещене цIеной болхлой Ерригсоюзни совещане хиннача общественни Iилмай методически проблемашка а.

Политически дешара системе курсаш яхара хьакъехьара методически рекомендацеш кийчъеш хиларах цIенхаштта къамаьл хилар. КПСС Нохч - ГIалгIай обкома идеологически отделаца барта а йолаш, лакхерча дешара заведеней кафедраша республика районашта тIачIоагIъяьй семинараш, консультацеш еча пропагандисташта хьалхашка къамаьлаш дара йоахаш йолча курсий хьакъехьара методически рекомендацеш кийчъеча КПСС райкомашта теоретически методически новкъостал дара.

Л. КОДЗОЕВА,
КПСС обкома политически просвещене ЦIен заведующе заместитель.

КЕРТТЕРА ДIАДЕХАР — ЭФФЕКТИВНОСТЬ

«Г. Цегельский», «Урсус», «Пафаваг», «ФСМ-Польмо», «Фамаба», «Бумар - Лабенды», «Сталева - Воля», яха, йоккхача польски промышленни предприятей реестрашкара хьанийца уж цIераш дика йовзаш я дунен юкъерча рынка тIа ший продукцеи, дукхача шерашка лелаеча экспортни традицешцен цхьаццадолча мехкашкарча фирмашца кооперационни бувзам лелабар бахьан долаш. Цхьабакъда, цу списка тIара цхьайолча предприятеех тахан уж хестаеш ала йиш яц, царна хьалха дика хIамаш карагIдийннадале а: царех цхьяраш банкашта декхар такха дезаш я, вожаш рентабельность йоацаш е дукхагIча даькъе паччахьалкхен бюджетера луча дотацех болх беш я.

Дукхача шерашка цу тайпара этта хьал нийса доацарех лоархIаш дацар. ХIаьта Польше халкъа боахам лелабара реформаш кIоаргаяларга хьежжа, производства издержкай, рентабельноста, предприяте балха овсарлен, иштта эффективноста дешаш хьалхарча плане даьхад.

Масала, «Г. Цегельский» яха судови двигателаши станокаши еш йолча Познански заводо 1987 шера паччахьалкхен боахамера 2,5 миллиард злотых дотаци нийцар, шийна производстваца дувзаденна дола зе юхаметтаоттадар духьа, хьалха этта хинна хьал дIадахача шера юха а нийсделар.

3 миллиард злотых гаргга дотаци нийцар 1987 шера, хIаьта 1988 шера хьалхарча ах шера 4 миллиард злотых дотаци — цу тайпара финансови боахама хьоккхамаш долаш я «Урсус» яха Варшавски тракторни завод.

Миллиардаш злотеш йолча дотацех болх беш я Тарнобжегера «Сяркополь» яха саьнгал дохкача дунен юкъерча рынке гIоръяьнна йола предприяти, Забжера йоккха коксохимически комбинат, Кендзежинера азотни комбинат, Щецина юххера «Полице» яха фосфорни промышленноста комбинат, иштта кхыяраш а, дукхагIча даькъе, йоккха а дукха болхлой болаш а йола промышленни предприятеш.

Бакъда, уж Польше йолча промышленни гиганташта юкъе кIезигагIа дола дакъа да. ДукхагIа йола предприятеш, царех я Краковера В. И. Ленина цIерагIа йола завод, «Фамаба - Глогув» яха (шоаш лелаш йола гIишлон кранаш еш йола СССР-а совместни производство), завод, Староховицкий Люблински мухь кхуха автомобилаш еш йола заводаш, Бельско - Бялое йола «Апена» яха электротехнически промышленноста завод, «Унитра-Любартув» яха электронни завод (кассетни магнитолаш еш йола СССР-цара совместни предприяти) е Варшавера «ПЗЛ» яха авиационни промышленноста завод дукхагIча даькъе дотацеш йоацаш е кIеззига мара царех пайда ца эцаш болх беш я.

Кароль ЖЕЛИНЕЦКИЙ,
польски журналист.
(Интерпресс — АПН).

«ХАЛКЪА ФРОНТ»:

ЦУНАХ ГАЗЕТ ДЕШАРХОШТА ХЕТАР

Демократе хьалашка даха Iомале

Халкъа хьашташта ма доагIара а социалистически строй чIоагIъяри дегIайоалаяри духьа а СССР Конституце СССР гражданашта мукъа лу собранеш, митингаш, улицашка демонстрацеш е, вIашагIкхийтта дукха нах болабала. Из политически мукъабалар Iалашду къахьегамхоштеи цар организацештеи зданеш, улицаш, майдаш, кхыйола моттигаш яларца, вай пачхьалкхен общественно - политически система эргаякхха тоаяра берригача наьъкъаца.

Шерлуш я общества вахара демократизаци. Ший ха яьккха даьнна къаьнадар, бюрократизм, социалистически общество дегIаухилга юхаувза кхыйола явленеш дIаяхара тIехьара къахьегамхой общественни хьинар денгара денга айлу.

Хьахул машар, берий бокъонаши хьашташи лорадара, экологи цIена хилара тIехьара тайп-тайпара йола шоай лоIамера общественни формированеш, кхыяраш. КIезига пайда эцац цу гIулакха собранеш, митингаш, улицашкара демонстрацеши вIашагIкхийтта дукха нах болабалари санна йолча общественноста хеташ дар хьагойтача формаех.

Вай республике митингаш е йолаьй дIадахача шера апрель бетта денз.

Нах гIерт собранеш, митингаш яра, улицашка демонстрацеш, вIашагIкхийтта дукха нах болабалара порядок йовза, из лелаеш йий ха. Бахача дуккхача наха йовзаш хила еза цу дешай хьакъехьара йоагIаш йола нормативни акташ.

Собранеш, митингаш, улицашка демонстрацеш яра, вIашагIкхийтта дукха нах болабалара порядоки из вIаштIехьдаккхари оттадаь да 1988 шера 28 июле арадаьннача СССР Лакхехьарча Совета Президиума УказагIа.

Указага диллача моллагIа митинг е собрани, улицашка демонстраци е, вIашагIкхийтта дукха нах болабала мукъа бац халкъа депутатий йоагIаш йолча Совета исполкомо бокъо елча мара. Белгалдоаккхаргда вай, из порядок оттаяц къахьегама коллективашеи общественни организацешеи законодательствага, шоай уставашка, положенешка хьежжа собранеш а митингаш а яра.

Собранеш, митингаш, улицашка демонстрацеш, е вIашагIкхийтта дукха нах болабала мукъабалар дехаш заявленеш яла йиш я предприятей, кооперативни е кхыча общественни организацей къахьегама коллективаша, общественни самодеятельноста органашеи гражданий цхьацца йолча группашеи оттабаьча бараштта шу даьннача наха.

Е лерхIа митинг е собрани хилале итт ди хьалха, кхы тIехьа йоацаш язъяь хьачуеннача заявлене тIа оттадаь хила деза уж фу лаьрхIа ю, цар форма, мероприяти яра е маршрута моттиг, уж дIайолалу а чакхйоала а ха, царна юкъе дакъа лоаца нах хетачогIа мел хургба, хIаьта иштта уполномоченней (организаторий) тайпан, ший, даь цIи, уж баха е дешаш бола моттиг, заявлене ха.

Исполком декхарийла я заявленега хьажа а заявлене тIа ювца мероприяти е ха тIакхачале пхи ди хьалха а тIанийца решени уполномоченнешка (организаторашка) дIахайта а.

Исполкома бокъо я нагахьа санна динза даргдоацаш хилча, заявлени хьачуеннарашта мероприяти яра кхыйола ха а моттиг а оттае.

Дуккха нах юкъебола мероприяти е мукъалуш решени тIанийцачул тIехьагIа, исполком декхарийла я митинг яра, улицашка демонстраци яра е вIашагIкхийтта дукха нах болабалара хиланза даргдоацар хилийта.

Указа тIа иштта хаьдда къоастадаьд дуккха нах юкъе бола мероприятеш яра хьадехараши уж кхоачаш ца дича дергдараши.

Цкъа-дале, собранеш, митингаш, улицашкара демонстрацеш е еза, вIашагIкхийтта дукха нах болабала беза заявлене аьннача тайпара дола хIама дара, хIаьта цу тIа оттаяьча хана а моттиге а.

ШозлагI - дале, оттаяь мероприятеш еш уполномоченнеш (организатораш), хIаьта иштта кхыбола доакъашхой а декхарийла ба советски законаш кхоачашде, общественни порядок лоаттае. Законо яхар де ца дезаш мукъайитац цхьаккха пачхьалкхен орган, гIулакхера саг, коллектив, партийни е общественни организаци, цхьаккха саг.

Мероприятешта юкъе дакъа лоацараштa бокъо лац герз, хIаьта иштта наха тохара кийчъяь, пачхьалкхен, общественни организацешта, гражданашта зе де лаьрхIа предметаш йолаш хила.

Цунца цхьана Указо халкъа депутатий Советий исполкомашта бокъо лу собрани, митинг, улицашка демонстраци а ца яйта, вIашагIкхийтта дукха нах ца болабалийта, нагахьа санна уж СССР Конституцена, союзнии автономнии республикай конституцешта духьала йолаш, е общественни порядканеи гражданий кхерамзленнеи кхераме йолаш еш яле.

Указага хьежжа лакхехьа цIи яьккха дукха нах юкъе бола мероприятеш совцае еза Iаьдала органий викалаша укх бахьанегIа дIадехарегIа:

нагахьа санна хьачуенна заявлени хинна еце, е дукха нах юкъе бола мероприятеш е мукъа ца луш решени хиннаяле, хIаьта иштта Указа тIа енна уж яра порядок толхаяь яле, гражданий вахара а унахцIенонна а кхераме хIама гучадаьнна дале, общественни порядок толхаяь яле. Закона тIа иштта оттабаь ба уж толхадаьча наьха бола бехктокхам а.

1988 шера 29 июле РСФСР Лакхехьарча Совета Президиумо тIанийцар «Собранеш, митингаш, улицашка демонстрацеш яра, вIашагIкхийтта дукха нах болабалара, уж вIаштIехьдахара оттаяь порядок толхаярах болча бехктокхамах» дола Указ.

Цу УказагIа оттабаь ба собранеш, митингаш, улицашка демонстрацеш яра, вIашагIкхийтта дуккха нах болабалара, уж вIаштIехьдахара порядок толхаяра бола административни уголовни бехктокхам.

Масала, уж мероприятеш яра порядок толхаяьчунга дIахайт тIехьагIа шийна мегийтаргдоацила е кхо бIаь сомага кхаччалца гIод тох, нагахьа санна порядок толхаяьчо даь гIулакх, из ше уж хIамаш дарах вита воагIаш веце, тIаккха из пхийтта денга кхаччалца административни лоац. Из Iазап де йиш я митинга юкъе дакъа лоацача моллагIча а сага, нагахьа санна митинг яра мукъабенна хиннабеце. Административни взыскани еш гIулакхаш даьчул тIехьагIа шера йолча хана нагахьа санна организаторо уж хIамаш шозлагIа дойя, тIаккха эзар сомага кхаччалца гIод тох, е шин беттага кхаччалца тоавара болх байт, е пхийтта денга кхаччалца административни лоац. Цу тайпара, дуккха нах юкъе бола мероприятеш яра организаторий къаьстта боккхагIа ба порядок толхаяра бехктокхам.

Нагахьа санна митинга е демонстраце организатора шийна административни таIазар даьчул тIехьагIа цIаьккха порядок толхайой, тIаккха из уголовни бехктокхаме а ялх беттага кхаччалца суд яь а, е шерага кхаччалца тоавара болх бе ха теха, е ши эзар сомага кхаччалца гIод теха хила йиш я.

XIX Ерригсоюзни партийни конференце оттадаьча керттерчарех цхьа декхар да советски правови пачхьалкхе хьаяр. Из да, къаьстта аьлча, пачхьалкхенна хьалхашка гражданаш бехктокхаме хинна ца Iеш, пачхьалкхе а шийн гражданашта хьалхашка бехктокхаме йолга. Партконференце резолюце «Правови реформа тIа» аьннад: «Эггара хьалха теркам тIабахийта беза личность правови лораяра, советски наьха политически, экономически, социальни бокъонаши кортамукъаленаши кхоачашъяра гарантеш чIоагIъяра».

Грозней вай республика кхыча городашкеи митингаш яра опыто хьахьекхад гласность, демократи йовза вай Iомадала дезаш хилар. Из довза деза бахача наха меттел эггара хьалхарча аргIана халкъа депутатий моттигерча Советий исполкомашта. Царна законо бокъо еннай собранеш, митингаш, улицашка демонстрацеш елга, вIашагIкхийтта дуккха нах болалулга соцаде, нагахьа санна уж СССР Конституцена, союзнии автономнии республикай конституцешта духьала дале, е общественни порядканеи гражданий кхерамзленнеи духьала дале.

ДIадахача шеро хьахьекхар исполкомаша бахача наьха культура лакх ца ярал совгIа, цу хьакъехьа шоаш а Iомаяланза хилар. Митингашка дукхагIча даькъе «хьалхле» бе йоал кхоачамхиллал образовании йоацача, бакъда, чIоагIа шоаех бIубеннеи дукха лера тIереи болча, деррига а цхьатарра харцдеча наха. Цар къамаьлаш ду дийнача а байнача а наьха цIерагIа.

Нахаца гуччахьара принципиальни къамаьл дара метта митингаш, иштта кхыяраш елга соцаде гIерт исполкомаш, из а ду ца кхеташ, юридически грамотни доацаш, цкъаза кхыметтел закон толха а деш.

Гражданаша Бисултановеи Евтухеи «Халкъа фронта» цIерагIа Грозненски горисполкомага яздир 1989 шера 19 марта гражданий сход ю шоаш аьнна, из яра порядок йовзийтар а дийхар. Хетаргахьа, сходан митинган юкъера башхало йовзац письмон автораштa. Хетаргахьа, горисполкомо из башхало дIайовзийта яларе бакъахьа хургдар, законага хьежжа митинг е мукъабалара дешага исполкоме хьежабаларе а. Бакъда, ма доагIара дош къоаста ца деш Iийнай исполком. Закон толха а даь, шоай лоIаме митинг ярах Бисултанови Евтухи административни бехктокхаме озаш ба.

Цхьаькха масал а доаладергда вай. «СССР халкъа депутаталла кандидаташцеи горисполкома председателалла кандидаташцеи вIашагIкхетар дарах» 1989 шера 27 феврале района гражданаша хьачуеннача заявленега а хьежа, МагIалбика горисполкомо соцам бир: «Хьалхxе а оттаяьча графикагIа СССР халкъа депутаталла кандидаташ къахьегама коллективашцеи шоаш баххача нахацеи вIашагIкхетилга вIаштIехьдаьккха хиларца дувзаденна лакхехьа йийца собране е района гражданашта мукъа ма лулба» аьнна. Мукъа ца балар законаца доагIаш дац. Цул совгIа, горисполкомо дIахайтадац заявлени хьачуеннарашта (уполномоченнега), из а иштта закон толхадар да. Хала да цу хIамана бехке горисполком я е «уполномоченни» ва ха. Мичча бесса дале а из хIама МагIалбика городской халкъа суда хьалхашка эттад. Мукъабенна беце а собрани хилар.

Укх тIеххьарча хана митингашка чIоагIа даьржад «Перестройкана новкъостал дара Нохч - ГIалгIай халкъа фронта бюллетень» яхар («Справедливость»). Цун чулоацам цхьан хIамана лаьрхIа хинна Iац. Нохчийн гIалгIайн дIаяхача ханах, цар вахаре хиннача трагически событееx, эрсаштеи вайнахаи юкъе вIаши лаьттача гIулакхий истори харцахьа дувца гIортарах, республике бахача наха идейно-политически кхетам балара хьакъехьа партийнин советски органаша болх ниййса ца барах йолча фактех, хIаьта иштта законагIа доацаш 1944 шера нохчийн гIалгIайн бахачара бохабаь дIабахьийтарах даьнна деррига зе-зулам общественни практикера дизза дIа ца даьккха хиларах дувцарал совгIа, цу тIа оттаду «Перестройкана новкъостал дара фронто» де лерхIараш а декхараши.

Цунца цхьана «шумерашца, хетташца», кхычарца вайнах ниййса лерхIа гIерт, ширача заман халкъашцара гаргало лех, цунца шоаш лакхбе а кхыбараш лохбе а, кIезигагIа «родовити» бе лерхIаш. Цу уйлаша национализма ушалийл вут.

Ший къаман территориальни проблемаш къоастаеш хIаране дизза ларxIа деза шийна уллувра барий сий, советски законегIа ма доагIара гIулакхаш леладе деза.

Нохчашеи гIалгIашеи шоаех вайнах оал, цунца шоай къам белгалдаккхар духьа. Вай Советий мехка ниййса хургдар берригача советски нахах а вайнах аьлча, хIана аьлча вай дерригаш цхьа йоакхон хьашташи долаш да. МоллагIча къамах хьадаьнна дале а вайна массанена цхьатарра моттиг, дерригача советски халкъа ираза боараме дола ираз деза.

Демократии гласности дIахо а йоаржаеча хана митингашка хьалхара дош коммунисташа, профсоюзни активисташа, Советий Iаьдала викалаша, халкъа депутаталла кандидаташа аьлча бакъахьа дар, перестройка декхараш кхоачашдара шоашта нах тIехьабаьхача а. Бакъда хIанз из хулаш дац. Инициатива дIаеннай наха юкъе массаза а политически ниййса йоаца, цкъаза аполитични а йола идеяш йоаржаеча «бисултановгIарна».

«СССР-е собранеш, митингаш, улицашка демонстрацеш яра, вIашагIкхийтта дуккха нах болабалара а из вIаштIехьдаккхара а порядках долча» (п. 9) СССР Лакхехьарча Совета Президиума УказагIа лерхI «Союзнии автономнии республикай конституцей кIийлен тIа моттигера хьалаш теркалдеши укх Указо дIадехарашка хьежжаи собранеш, митингаш, улицашка демонстрацеш яра, вIашагIкхийтта дуккха нах болабалара порядок кхы тIа ниiсъе союзнии автономнии республикай Лакхехьарча Советий Президиумий, халкъа депутатий краевой, областной, окружной, районни, городской Советий йиш йолаш».

Собранеш, кхыйола мероприятеш вай республике яра порядок кхы тIа кийчъе езаш хилар гуш да. Республика тайп-тайпарча районашкарча, хIаьта иштта г. Грознера а хьадда дола хьалаш теркал а деш, НГIАССР Лакхехьарча Совета Президиумо, хIаьта иштта халкъа депутатий городскойи районнии Советаша бакъахьа дар исполкомаша а бахача наха а кхетадергдола собранеши кхыйола мероприятеши яра порядок ювцара, доагIаш дола документаш тIаэцаре.

К. КОКУРХАЕВ,
юридически Iилмай кандидат.

ЭШАЦ МИТИНГАШ

Укх тIеххьарча шерашка вай мехка шерра яьржай гласности демократи. Цо наха шоай дагардар дувца, къувлаш дар гуччахьа дIаала таро еннай.

Вай дIайолаьча перестройко денна доккха совгIат да из.

Цхьаннена а къайле яц, дегIаахар застойни хана вай общество дукха лорзагIдаьнна хIамаш хинна хилар а хIаьта халкъа уж чукъийла хилар а.

Цхьабакъда дувцаш мел долчун а цхьа доазув, цхьа корта хила беза.

ХIаране ши-шийна мел хетар дувце, ший безам мел бола нах тIехьа а боахаш, цхьаккха бокъо а е баь хоам а боацаше а, митингаш йой цунах демократи хургьяц, цу гIулакхо харцахьарча новкъа боахаргба нах, къаьстта кагирхой. Деррига хьал мадарра довзаш боацачарна, тар а деш, дувцаш дар бакъхета а ма тарлой.

Цудухьа, сога диллача, ниййса язъяь статья я «Сердало» газета тIа дукха ха йоацаш кепатеха «Халкъа фронт» яхаш яр.

Цо мадарра хьагучадоаккх цу наха леладеш дар, цар хьашташ, цар уйла ниййса йоацилга.

Л. ЭКАЖЕВА,
Наьсарен района юкъерча школа хьехархо.

КIАЛ КIИЙЛЕ ЙОАЦАШ...

19 марта «Халкъа фронт» яхача организаце вIашагIтеха митинг хилар Грозне. Ала деза, из митинг а хьалха хинна митингаш а енна бокъо йоацаш вIашагIйийтта йолга. Хьалха цу «фронта» дийцачох дукха эргаш дацар хIанз дийцар а. Хьалха санна харцчунца бакъдар эшаде гIерташ дар цига даь къамаьл. Иштта, Бисултанова аьлар Ножай-Юртовски районе хатар хиннача наха деш гIо дац, аьнна. Из харц ма дий. Кхерамеча моттигашкара нах дIабаьхача, Грознера, Шалински а кхыча а районашкара машинаш енна уж нах а, цар хIамаш а, доахан а кIалхара а даьха, цу наха аьнначa дIабахийта хилча, цIа доацаш висачунна лаьтта дала кийчо еш хилча, ссудаш лургйолаш хилча — гIо деций из? Цул совгIа, экстренни КПСС обкома бюро е а лаьрхIад. Цу наьха хьал тоадара эшаш мел дола хIама хьаде.

Цу тайпара кIал кIийле йоаца хабараш дукха дувц цу митингашка. Республика кулгалхойх доацараш дувцаш а бIехбе гIерташ а къамаьлаш хул цига. Из судо царгара жоп деххала гIулакх да. Нагахьа санна Бисултановга а цунна тIехьа болча нахага а факташ яле, майда тIа хабараш ца а дувцаш, уж факташ хьаювца еза, еце наха кхолларaш а ца деш саца беза. Вай парте а правительства а цу хьакъехьа йола позици гуш я. Цхьа факт а йоацаш, из чIоагIде цхьа хIама а доацаш, йоахаращца наха бехк тIабилла бокъо яц е Бисултанова а е кхычун а.

Экологически хьал цу организацес дувца ши шу даьннад. Вай городе а еррига республике а из хьал во долга ховш да. Из хьал дага ца доалаш а тоаде ца гIерташ а дац Iаьдал. Сиха чакхбаргболаш атта болх бац гонахьара Iалам лорадар. Нах митингашка вIашагIбеттачул дикагIа дацар «Халкъа фронта» вай городе латта дом дIабаккха цхьа субботник йича? Хабараш дувцачул дукха пайданегIа дар из.

Ер во да вай, вож во да вай, яхаш кхоачаимбоацараш дувца атта да. ХIаьта, фу дика да цу «фронта» даиман ше дувцача халкъа даь? Из гуш дац.

— Оаша укх хоржамашта бойкот йича, хоржамий кампани юха е езаргья кулгалхой, — аьлар укх тIехьарча митинге Бисултанова. Перестройка новкъосталла лелаш ва со, яхача саго дувц изза морг? Парте а правительства а хоржамашта мел боккха теркам тIабахийтаб гуш да. ХIанзара кандидаташ бокъонца халкъа викалащ ба, Царна юкъе цхьабола хьакимаш духьал хинболашехь увттабаь нах а ба. ХIаьта, фуд Бисултанова укх хоржамий кампане харц хетар? Из аланзар «Халкъа фронта» лидера.

Дукха дийцар цу митинге Бисултанова. Къаьстта белгалдир цо «Справедливость» яхача бюллетенеца ше а ше керте латта «фронт» а цхьаккха гIулакх долаш боацалга а цул совгIа бюллетена тIа яздаьчунна шоаш духьала болга а.

Вай мехкарча дегIайоагIача общества демократизацес а еш йолча перестройкас а дукха бокъонаш еннай халкъа. Царех цаI я хетар гуччахьа дIаалар, цхьабакъда доацар дувца а наха боаца бехк тIабехна а цхьаненна бокъо еннаяц.

Ала деза, закона тIа дIадехар деш вац из Бисултанов а цун гIончий а, Закона тIа да, бокъо ца луш шозза митинг вIашагIтехачунна штраф тоха аьнна, хIаьта, кхозлагIа из вIашагIтехачунна суд йоагIа, аьнна.

ТIаккха санна дувц цу митингашка уж къамаьлаш. Хетачох, перестройка новкъосталла дувцаш-м дац уж.

М. ЗАУРОВ.

«СЕРДАЛО» газета редакторга

Заявлени

Аз дехар ду шуга ер заявлени кепатоха:

1989 шера 16-ча марта «Сердало» газето кепатехар Р. Хадизова «Халкъа фронт»: малав цунах из цIи тиллар? Фу нах ба уж? Фуд уж де гIертар» яха корреспонденци. Цига авторо со Х.-А. Бисултанова компанена чувоагIаш ва аьннад. Из аз гIалат лоархI.

Газет дешарашка а редакцега а аз хоам бу со Бисултановца цхьаккха гIулакх доагIаш ца хиларах. 1988 шера июль бетта денз са цунца вIашагIкхетар а хиннадац, аз цунца къамаьл а даьдац. Цул совгIа, цо леладер сона ниййса а хетац, со цунна раьза а вац.

Б. КОСТОЕВ.

РЕДАКЦЕГАРА

ХIанз шийх «Халкъа фронт» аьнна цIи тиллача самодеятельни формироване лидерех а организаторех а цаI хинна Б. Костоев тахан «Халкъа фронто» леладечунна раьза ца хилар дика а гIадвугаш а гIулакх да. Амма цхьаькха да оаха кхета ца деш: миччахьара, фу корадаь йоах Б. Костоева корреспонденце автора Р. Хадизова ше Бисултанова компанех дIатехав, аьнна? Цу тайпара хIама корреспонденце тIа доацаш хилча.

Ма дарра аьлча, Б. Костоевна газето йоагIа а йоагIаш критика ю январь бетта арадаьннача «Справедливость» яхача бюллетена тIа кепатехача цун пасквильни статьялга тIа цо харцдараш дувцарах.

ХЬАННА ЕЗА ПЛОТИНАШ

Набарах доллаш санна меллашха дозгIа къаьнара хий.

Хьунца, берда йисте гIолла доагIача танилгах Iововаг Iа со, хигахьа дIа а хьежаш. Дега чIоагIа хала хетт: лакъаш латт Тийрк, шерагара шерга лакъаш латт. Масса бIаьшере дIаяхай, цо наха намаьрша пайда луш? ХIаьта хIанз наха шоашта могар ду, из хIалакде гIерташ.

Цхьа шозтткъа шу хьалха дукха, тайп-тайпара чкъаьрий лувцар аз укх моттигашка. Цу хана чкъаьрий даха бокъо а лора. ХIана аьлча, долаш дар чкъаьрий цу хана. ХIаьта хIанз Тийрка тIа чкъаьрий лувца бокъо цаялара цхьа бахьан да: уж кхоачалуш латт цу чура.

Чкъаьрашта чIоагIа новкъарле ю хи тIа хьалъяьча плотинашеи гидроузлашеи. Цул совгIа, промышленни предприятеша, колхозаша, совхозаша хичу Iочуухийт дохьаж доалла отходаш.

Хила йиш йолчул 20-зза дукхагIа я цу отходашца зене йола хIамаш. МалагIа чкъаьра ба цу хичу бахаргбар, боахалургбар?

Эггара Iовдалагеи эггара кхерамегIеи хIама да гидростроителаша хIанз де лерхIар: Терско-Малкински водохранилище Цун сметни мах 450 миллион сом ба. 3,5 эзар гектар хьу йожаьй хIанзлехьа, иштта дика ялат хула лаьтта дIакIаладохийтаргда хига.

Терско-Малкински водохранилище хьалъяра хIанзле а 20 миллион сом ахча дIадахад. Гидрочиновникаша яхачох, из езаш я цхьан Моздокски района хьашташ Iалашдара.

Из къамаьл а дийца, хьалдир Терско-Кумски канал а. ХIаьта из канал бахьан долаш ушалаш а хинна дIаэттар итташ-итташ гектараш дика ялат хулаш хинна лаьтташ. ТIаккха уж юха докъадар духьа дукха мах бола дренажни система е йийзар! ХIанз цу канала хих диъ лагIча дакъах мара пайда а эцац.

...Малх чубизаргахьа дIалестаб. Сих ца луш вода со цIенгахьа. ХIанз Тийрка хиш духьалдоагIа сона.

Н. КРАСНОВ.

ДОАЗОЛ ДЕХЬАРА

БУДАПЕШТ. Дунен тIа эггара цIихезача «Гиннеса рекордий книжка» тIа доахаш дола эггара лакхара хьокхамашка укх тайпара кхоач.

Сурта тIа хьежача чIоагIа хоалу цу денал долча, сийленга бода никъ лехаш волча сага хетар. Из аттачарех бац.

Венгерски факира Ласло Сабо вIаштIехьдаьлар зизай кIарцхалех баьча «метта» малайкий сабар долаш хиннача английски пасторал 25 сахьатаи 30 минутаи дукхагIа алла.

МТИ—ТАСС сурт.

УЖ ДИЦЛУРГДОАЦА 133 ДИ

Будапешта центре дукха шера йоаца улица. № 61 йола цIа лох аз. Кхо этаж йола, лаккха аркаш дола кораш, дукхагIдараш чугунни решеткашца тоадаь да, йоккхий наIараштIа ях резьба я. Иштта да «Маркс - Ленин хаз» — «Марксеи - Ленинеи цIа», ишта цIи тиллаяр цох 1919 шера Венгерски советски республика хиннача деношка.

Тахан улица ше массаза хиннача вахаре ях, юкъ-юкъе машинаш йолх, лоалахара цIа тоадеш боахкача болхлой гIараш я хозаш. Цхьабакъда, духьалъоттаде йиш я мишта гIар-тата доаллаш, дукха нах болаш, тайп-тайпара метташ декар укхаза 1919шера бIаьстен деношка — «Маркса - Ленина цIагIа» болх беш яр интернациональни социалистически федераци. Цун эггара йоккхагIа йола секци — эрсий секци яр — дунен хьалхарча тIема ханашка Венгре ниййсбелар российски болхлойи ахархойи, есараш хинна бIухой, царна юкъе хиннача большевикаша боккха агитационни болх бора. Республика хиннача деношка хьайир РКП(б) Будапештски группа а.

«Марксеи - Ленинеи цIагIа» чу Советски Россера информаци йоагIар укхаза болх беш яр эрсий меттала арадувлача «Правда» яхача газета редакци. Цун керттера декхар дар ма могга дукхагIа Даймехка долча хьалах бакъдар дувцар. ХIаьта Венгерски советски республикана кхерам тIаэттача хана, «Правдас» кхайкарал дир ший дешарашка: «Новкъостий, эрсий! Мобилизаци, я! Будапешт моастагIчун кара йодац! Дерригаш а оарцагIдовла!» Кхайкарал хезар, хIаьта цу хана вIашагIъеллар эрсий батальон а.

Исторе дийна книжка санна я город, цун оагIонаш тIа дуккха а хIамаш дIаяздаь да... Будапешта Крепостной районе я лоацца, дукхагIча даькъе яьсса йола Ловарда улица, кхыча бесса аьлча «манеж». ХIара сайрийна лоталу цу тIа газови фонараш, тахан долаш дари дIадахари вIашкахотта гIерташ санна. Къаьстта укх метте 1919 шера гулбелар эрсий добровольцаш. Уж дIаязбеш хиннав эрсий большевик Владимир Урасов. Цо тIехьагIа яздир шийн дагадохарашка: «Тхо, эрсий коммунисташ, цхьан [illegible] хинна. [illegible] Россе эрсий революцеш дIакхийтта, венгерски новкъосташа [illegible]...».

Республика яьча шоллагIа дийнахь 1919 шера 22 марта — Будапештера В. И. Ленинга [illegible] хьалхара хоам бир. Москвас жоп делар — Октябра баьччас къоабалйора пролетарски правительство а, къаьстта новкъост Бэла Кун а. ХIаьта из бувзам хада а хадаизар... Республика хьахиннача хьалхарча деношка Будапешта эггара йоккхагIча районех цхьаннех Ленина цIи тиллар. Баьччан цIи тиллар Дебрецен яхача города керттерча улицана. Традици яхаш я: тахан а тIехь Венгре йолаш я Ленина город — Ленинаварош. Цун химически комбинат технологически зIанарца айхха ювзаенна я советски цхьан предприяте коллективаца. Венгро - советски доттагIала Общества коллективни член а хинна Ленинварош дIаоттар ший бахьан долаш да.

Деррига а 133 дийнахьа мара яхаизар Сийлахьа Октябро хьакхелла йола Венгерски советски республика. Цхьабакъда, мел хьалйизаяр из йоккхийча, дукха хIамаш чулоацача событешца. Из деррига де гIерташ, тIехьайнса кхераш санна яр... Венгре Советски правительства хьалхара соцам — улицашка дешар из: «Хьалхара пункт: машар, тух-сискал, кортамукъале! ШоллагIа пункт: заводий, лаьттай, банкай национализаци йир. КхоалагIа пункт: чуIеш йолча фусамех луш бола мах лохбар. ЙиълагIа пункт: болхлой вахара социальни страховани елга. Шух хIаравар хIанз болх беш ва ши-шийна...». Иштта, юкъейоалайир массанешка кхоача 14 шу даланза долча берашта лаьрхIа школьни образовани, школашта национализаци ярах дешарах мах бала ца безаш мукъабаьхар. Кхьахьегамхошта мах боацаш медицински гIулакхаш дара таронаш елар. Мехка историгIа духхьашха кортамукъеи массане дакъа лоацаши хинна хоржамаш дир. Ишта да республике хиннача событей «лоацца конспект», хIаьта цунна тIехьа латт дуккхача наьха кхелаш цар вахаре хинна гIоза хувцамаш, дог ураоттари энтузиазми.

Мишта бар уж республика бIухой. Вай таханарча деношка хала да цу хана хиннача событий тешалаш лаха — 70 шу сага вахаре кIезига ха яц. Бакъда, республика бIухоех дукхагIа бараш [illegible] хаб.

[illegible] Саго шийх визза саг лоархIац общества на ше пайда бахьаш волча хана мара, — оалаш хиннад цо. — Кхыча тайпара вахар дезац сона.

Республика хиннача деношка Иштван Хуня ший юрта партийни ячейка вIашагIтохаш а, ЦIеча Эскара организатор а ва. Цунцара тIеххьара вIашагIкхетар хилар са 1985 шера ВСРП XIII съезд йолча деношка. Ала йиш я — цу хана цунна берригача мехкаца хIана дац, аьнна, вIашагIкхетар хилар — уж дицлургдоаца кадраш телевидене гIолла хьахьекхадар. Съездо эггара вокхагIеи эггара къонагIеи болча делегаташта сий дир — 91 шу даьннача Иштван Хуняйнеи 18 шу даьннача мехка потребительски кооперативаех цхьанне чу къахьегаш йолча болхлочоаи. ХIаьта цунца ший символика яр. Иштван Хунега хьаттар:

— Къоначарна малагIа ловца боаккхаргбар Iа?

— Машарах тешари къахьегама сий дари, — аьнна, жоп делар цо.

Республика кхыча бIухочун — Лайоша Немети — вахара кхеле 1919 шера атта боаца болх бе безаш нийсделар: из вар курьер, цо Будапештера — Ленин волча Москвеи, хIаьта Москвера — Будапеште Бела Кун волчеи бола хала никъ бир.

Эшере улица, № 4 йола цIа. Цхьаькха а цаI будапештски адрес. Укхаза вахаш вар Лайош Немети, цо дуккхаза а ше волча хьоашалгIа йийхар со. Цун виIий воI цхьаннахьа саьн чу Iо а хайя, даь-дас дувцачох цхьа дош юкъерадоалийтаццар. Ялх дийнахьа никъ бир Лайош Немете Москве водаш, амма эггара керттердар а догтохадолийташдар а хьалхашка дар — Ленинцара къамаьл.

— Цхьан сахьата гаргга дIаьхделар из, — дувцар Лайош Немете. — Аз Венгре латтача хьалех ше ма дарра сайга дувца аьннача тайпара дIадийцар. Амма, Ленин цох лаьца са сай уйлаши хетараши а ха безам болаш вар, хаттараш дора — парте заданеш кхы малагIаш кхоачашъяьй Iа, яхаш. Из чIоагIа безам болаш вар къона революционерий, цо иштта цIи йоаккхаш хиннача Бела Куна а цун соратникий а гIулакхаш миштад ха.

ХIаьта республика гIулакхаш кIезига дацар. [illegible]

Галина ГЕРАСИМОВА,
АПН корр.

БУДАПЕШТ ТАХАН

Венгерски столица цхьан улица сурт. Ю. МИЛУШЕВА сурт. (ТАСС фотохроника).

Пропагандисташта гІонна лаьрхІа

Атеистически кхетам балара болхи вай замеи

Советий Іаьдала карагІдаьннача керттерачарех цаІ да вай мехка Іилма-материалистически кхетам тІара общество хьаяр. ХІьта дегІаенача социализма обществерча материальни хьалаша, вахара дерригача хьисапо хьахулийт наьха атеистически тешам, кхетам. Бакъда, из иштта дале а, из тешам, кхетам Іилма кІийлен тІа чІоагІбара материалистически хьисапе Іалами адамий обществои йовзийта Іилма-атеистически кхетама болх бе беза. Из да динах тешараштa дина духьалара кхетам баларал совгІа, берригача бахача наха материалистически уйланца кхетам балар.

Динах тешача наха юкъе толаме кхетама болх бара теркал де деза социалистически обществa хьалашка религиозни идеологии динах тешача наьха дина сакхетами дикка меллуш хилар. Вай мехкарча динах тешача наха кхетаду социалистически строяс къахьегамхой вахара хьалаш хадданза тоадеш хилар. Цудухьа дина керттаттгача дуккхача наха могаду общества вахара юкъе динах тешараша дакъа лоацаш хилар, тІахьех уж дика къахьегара, патриоташ хилара, коммунистически мораль йолаш хилара, дерригача дунен тІа машар хилара тІехь къовсам лоаттабара.

Иштта цар деча хьехараша, динах тешараштa хьалхашка шоай влияни ца йохийта дой а, хІаьта иштта вай обществана дикадар хилар ловш дой а, динах тешарий даькъала уйла хьалхьоаю. Бакъда, цу хьехамаша хьалагІча хьал тІа оттабу атеистически кхетам балара болх: динах тешача дуккхабараштa хет обществера шоай вахар вІаштІехьхилийтара дино шоашта новкъарло яц аьнна. ХІаьта цул совгІа, динах ца тешараш а шекбувл дина болча социальни лоархІамах. Царех цхьабараш динца дІатарлу, цкъаза кхьметтел дина обрядаш а кхоачашъю.

Буржуазни пропагандас политически гІулакхаш дара динах дунен халкъашта юкъерча вахаре пайда эцаш санна вай мехка дина духьалара къовсам динах тешарий политически тешамца бувзабенна бац. Дина клерикалаша йоах, шоай мехкашкарча коммунисташца цхьана хила йиш яц динах тешараш. Коммунисташ динах ца теша нах ба, хІаьта ди лелабераш даьлах тешаш ба, яхаш дувц цар. СССР динах теша гражданаш социалистически стройна духьалара оппозици санна ювца гІерт, СССР-е ди лелабе мукъабитац динах тешараш яха аьл-дитт доаржаду.

Буржуазни идеологена духьала толаме къовсам лоаттабара бахача наха атеистически кхетам балара болх тоабара кІоаргта бовза беза ди дІабаккхарах бола ленински хьехам, дина, церкве, динах тешарий хьакъехьара Коммунистически парте политика принципаш.

Іилма атеизма теорен дина хьакъехьа болча парте практически балхен йола ленински тІехьале язъянь я В. И. Ленина «Социализми дин», «Болхлой парте динцарча гІулакхах», «Класаши партеши динца а церкваца а цар долча гІулакха хьакъехьа», «Духовенствои политикеи», «Къовсам лоаттабеча материализма лоархІамах» яхача статьяш тІа, кхыча философски, экономически, политически сочиненеш тІа.

Уж Іомаяро йиш хулийт ленински хьехама кІийлен тІа атеистически кхетам балара керттера йиъ принцип къоастае.

Царех хьалхаръяр я марксизми дин барта хург ца хилар. В. И. Ленина дуккхаза а белгалдаьхад марксизми дин цІаккха товрг ца хилар.

Марксистски парти духьала я дуне дина хьехамца дашхара, хІана аьлча из хьехам харц боландаь, цо обществении дегІаухилга юхаувзандаь. Обществе марксистски идеяш йоаржаеш, кердача обществана тІехьа лоаттабеча къовсама дуккха нах юкъеоза гІерташ коммунисташа критика е еза дина, дина хьехамаша тувлабаь нах мукъабаха беза.

«Вай программа оттаяь я Іилма, цул совгІа, къаьстта материалистически мировоззрене кІийлен тІа Вай программа дІайовзийтаро хиланза даргдоацаш цудухьа юкъедахь дина боадон боkъонца дола исторически экономически овлаш дІадовзийтар а. Вай пропагандас хиланза яргйоацаш юкъеоз атеизма пропаганда а» — иштта яздаьд В. И. Ленина. 1905 шера язъьйча цун «Социализми дин» яхача статья тІара из хьехам тахан а лоархІам бовнза ба.

Бакъда, социалистически обществе динах хулалургьяц классови низ бара кийчал, хІана аьлча цу обществе бац саг воацавераши баьцараши. Из иштта дале а, общество дегІаахара ди духьале хулачара баьннабац, из хІанз а, К. Маркса ма аллара, «халкъа опиум» я.

Дина мораль динах тешараштa лаьттарча вахарах дог эккхийтара уйла чуйоссаеш я. Дина керте латтараша динах тешараш дика къахьега яхаш тІахьехе а, вокх оагІорахьара цар уж тІаберзабу дунен тІарча вахара ечул дукхагІа веннача тІехьагІа хургда яхача дикан йоакхо яра. Даьча социалистически тохкамаша хьахьокх, атеисташта юкъерчул динах тешараштa юкъе социальни хьинаре бола нах кІезигагІа хилар.

Бакъда, таханара динах тешараш къабенна, кІезига дийша нах ба. Уж динах хьакъоасталац шоай сакхетам тІеха хилар бахьан долаш. Белгалдаккха доагІа царех дуккхабараш дино шоай ханнахьа ца дешийташ, производственни квалификаци ца Іомаеш совцабар. Дина хьехам хьанийцаб цар бера хана денз, шоай ханнара бараша дешача, царех инженераш, лораш, Іилмахой, кхьбола специалисташ хулача хана. Цу хана дина хьехамаша тІехь-тІехьа дукхагІа тувлабаьб уж. Иштта ба вай обществе дина реакционни лоархІам.

Атеистически кхетам балара шоллагІа ленински принцип латт коммунизм бахьан лоаттабеча къовсама декхараш кхоачашдара атеистически пропаганда тІаерзаярах.

Марксизма лард еллараша дина духьала лоаттабаь къовсам цІаккха а духхьала ди дІабаккхара лаьрхІабац. Дина духьала къовсам лоаттабеш уж гІийртаб социализм бахьан къовсам лоаттаберий мугІараш шерде. Цар массаза а белгалдаьхад, ди дІабаккхара из хьахинна социальни хьалаш дІадаха дезилга. «Ди дІабаргба социализм дегІаахара боарамга хьежжа» яхаш яздаьд Карл Маркса.

Из хьехам дІахо лакхбаьб В. И. Ленина. 1909 шера цо яздаьд: «Социал-демократе атеистически пропаганда тІаерзаяь хила еза керттерча декхара: эксплуататораштa духьала эксплуатаце бараша лоаттабу классови къовсам дегІабоалдабара».

Эксплуататорски классай Іаьдал дІадоаккхача хана санна социализм хьалъеча хьалашка а керда общество хьаяра тІехь лоаттабеча къовсама динах теша нах юкъеозара новкъарле ю дино. Иштта дино еча влияненa духьалара, атеистически кхетам балара тІехьара къовсам лоархІаме хІама да парте идеологически балха тІа. Динца дувзаденна дерригa дешаш парте къестаду социальни прогресса тІехьа, коммунизм хьалъелга сихдара тІехьа лоаттабеча къовсама хьашташтa ма доаггІара.

Атеистически пропаганда хила еза ди лелаберий дина сакхетам бохабергболаш, Іилма знанешца дІабоаккхаргболаш. Динах тешарий «къематдийнахьа хургдолчунга» догдахара метта хьахилийта беза шоай низах бола тешам, пассивни религиозни морала духьала нравственноста коммунистически нормаш.

Ленински атеистически тІехьален кховлагІа принцип я ди лелабе мукъа хилар.

Ди саг Іаламен социальни низашта визза караволча, цунна Іаламен обществаи явленеш ца йовзача хана цо шийна гонахьара дуне фантастически харцахьа кхетадеш хилара тІагІолла хьахинна хьехам ба. Цудухьа ди дІабаккхара динах тешараш боадонах мукъабаха, кхетам бала, Іаламахи обществахи бола Іилма кхетам бала беза царна. Цу наькъаца мара дІабоаккхалургбац ди. Из низагІа дІабоаккхалургбац, шишегІа дІа я баргбац, кхетама наькъаца мара.

Административни гІулакхашца марксисташ ди «дІабаккха» гІерт яхаш дувцар аьл-дитт да Из ду динахи из дІабаккхара долча закономерностехи марксизма бола хьехам ца бовзача социализма мехкашка динах тешарий дола хьал миштад ца ховча наха. Дина предрассудкашта духьала лоаттабеча къовсаме идейно-кхетама болх барал совгІа, цхьаккха а кхьйола средстваш мегаргйоацаш лерхІ марксисташа.

Дина духьала къовсам лоаттабеш марксисташ ди лелабераштa духьала бац, царна тІехьа ба. Ди лелабе мукъа хилара принцип кхоачашъяр наха ди лелабелга доаккхашдоаккхаш дІадаккхара хиланза даргдоацар да. Буржуазни пропагандас ди лелабе мукъа хиларах дувцаш долчул эргаш марксисташа хьахулийт Іилма мировоззрени йоаржаяра дола хьалаш а.

«Дина боадонца цІенча идейни, алхха идейни герзаца, вай прессаца, вай дешаца къовсам лоаттабара церковь паччахьалкхенах дизза дІакъоастадар хьадех вай. Вай воай цхьоагІо, РСДРП, ма дарра аьлча, хьаьй болхлой мичча тайпара а динца тувлабара духьала къаьстта иштта бола къовсам лоаттабара», — яхаш яздаьд В. И. Ленина «Социализми дин» яхача ший статья тІа.

Динах тешараш эгІазгІоргбоацаш динца къовсам лоаттабе аьнна белгалдаьккхад Владимир Ильича Октябрьски революци котъяьнначул тІехьагІа парте кердача Программа проекта тІа.

Вай мехка социалистически революци котъяьнначул тІехьагІа хьахилийтар ди лелабара марксистско-ленински принцип кхоачашъяра эша хьалаш. Церковь паччахьалкхенахи школа церквахи дІакъоастаярах 1918 шера январе Халкъа Комиссарий Совето тІаийцача ленински декретагІа дІадаьккхар дина тайп-тайпарча группашца долча паччахьалкхен гІулакха тІа цхьаккха тайпа хинна а башхало хулга. Цхьаккха ди хьаллоацаш а мукъа ца луш тІаккхувш а яц паччахьалкхе. Шийна беза ди лелабар, моллагІа а динцара гІулакх леладар — из хІара гражданина духхьала ший гІулакх да. Уж граждaний бокъонаш чІоагІъяь я СССР Конституце тІа.

Бакъда, динах тешараша дина гІулакхаш де деза законо оттадаьча боарамегІа. Советски законодательство духьала дац дина обрядаш кхоачашъяра, динца дувзаденначa гІулакхаш тІа тІагІолла граждaний бокъонаш толхае а магийтац. Бакъда, дино оттадаь да аьнна вай паччахьалкхен законаш толхаде мегаргда яхаш дувца, даьлах тешаш е ца тешаш бар аьнна, башха а доацаш, граждaнашта Іазап е сий доадергдола гІулакхаш де мукъалац.

Ленински атеистически тІехьален йиълагІйола принцип я динах ца тешарий а ди лелаберий а коммунизмана тІехьарча къовсаме цхьа барт хилар.

Марксизма лард еллараша, общество дегІаахар материалистически даьшха а даьшха, дІахьекхад истори хьадераш нах шоаш хилар. Обществе хулаш дола хувцамаш нийсагІа ме хул дукхагІа хургба уж хувцамаш дара юкъе дакъа лоаца къахьегамхой. Из хьехам кхы тоа а беш. В. И. Ленина вІаштІехьдаьккхад социализмана тІехьа къовсам лоаттабара динах мукъабаланза бола дуккха къахьегамхой юкъеозилга.

Капитализма хьалашка экономически меттел духовни а низ-Іоткъам тІалатта дукхагІбола къахьегамхой дина предрассудкех мукъабоалалургбац. Цудухьа социалистически революци котйоаккхалургьяц динах ца тешараша санна ди лелабераша а къовсам лоаттабара паькъаца мара. Царна гу Коммунистически парти берригача къахьегамхой хьашташ хьаллоацаш йолга, цудухьа революционни къовсама а цул тІехьагІа керда общество хьалъяра а юкъе дакъа а лоац. Иштта болча ди лелабераштa цхьана къахьегилга Коммунистически парте лоархІаме принцип я.

Ди лелабераш социальни прогресса тІехьа къовсам лоаттабара юкъеозар реакционни идеологи хиларах тара динах бола марксистски хьехам биста отта дац. Из иштта дале а, ди лелаберий социальни хьинар лакхдалара новкъарло еш ба ди. Бакъда, ди лелабеча сага вахар - лелар дерригa а дац цун динах йолча уйланга хьежжа. Ди лелабеча къахьегамхой социальни тешам, динга гІолла боацаш, вахара хьалашка, политически пропагандага, дингара йоацача традицешка, кхьча факторашка хьежжа а хьахул. Цудухьа ди лелабер дина предрассудкаш шийх дІа а къастале, хьинаре социальни болх бе волавала йиш йолаш ва.

«Къовсам лоаттабеча материализма лоархІамах» яхача статья тІа В. И. Ленина аьнад: «...балха массе а доакъошка коммунисташ боацараща цхьоагІо йоацаш коммунизм толаме хьалъергья аьнна дувца а дезац».

Цу тайппара, коммунизмана тІехьарча къовсама ди лелабераш юкъеозар марксизманеи динеи юкъе цхьаккха идейни барт эттаб яхилга дац. Цул совгІа, общество коммунистически хьисапе эргаяккхара тІехьарча къовсама юкъе динах тешараша дакъа лацаро уж сихагІа Іилма материалистически мировоззрене новкъа боах.

Уж атеистически кхетам балара ленински принципаш шоайла айхха ювзаенна а революционни перестройкас дІадехараша ма яххара а я. Цар хьаю боадонца, къелца, Іовдалца къовсам лоаттабара дола низ боа герз шийх хьахула цаІ йола бІарчча система. Цу принципашца оагІув а лувцаш, вай чІоагІъю дина кІийлен тІа къахьегамхошта юкъера барт эгІабе гІертача буржуазни идеологаша деча дерригача гІулакхашта духьала латтача дерригача прогрессивни низий цаІ йола фронт.

А. МАЛЬСАГОВ.

Школера музей

Галашка (Сунженски район) № 1 йолча юкъерча школе 1-ча марта торжественни хьале хьайийллар краеведчески музей. Школа дешархоел совгІа дукха хьаьший а бар цига: КПСС Сунженски райкома секретарь И. Албакова, инструктор А. Плиева, районо заведующи, инспектораш, методисташ, районерча дуккхача школай директораш, баха нах.

Музее гойташ я гІалаш, кхуврч (йолчул зІамагІа), вайнаьха къаьнара пхьегІаш, дуккха тайп-тайпара тематически стендаш. Я укхаза «дийна уголок» а. Цигача хургья тайп-тайпарча оакхарий мундаш.

Музеера ерригa экспонаташ, стендаш кийчъяьраш школа дешархой шоаш ба. Цар кулгашца кийчъяьй музея помещени а, цучура ерригa оборудовани а.

Музея чІоагІа гІо дергда дешархошта а боккхагІчарна а вайнаьха къаьнара вахар дикагІа довза. Даьхенцара безам совбоаккхаргба. ХІаьта ший къаман гІулакхаш, истори, оамалаш, шоай дай баьха моттиг йовзаш а езаш а хилча мара хила йиш мичай бокъонца вола интернационалист а патриот а.

Х. НАКАСТОЕВ.

Керда спортклуб

«Чечингавтотранс» яхача территориальни производственни объединене коллеге автотранспортеи шоссейни наькъийи болхлой профсоюзий обкома Президиумеи профсоюзий ВДФСО Нохч-ГІалгІай областной советеи цхьана баьча соцамагІа укх деношка шийи юридически бокъо хьакхьчай «Автомобилист» яхача спортивни клубага.

Итт эзар гаргга саг болх беш волча транспортникий производственни коллективашка спортивно - массовни физкультурно - оздоровительни болх тоабара тІехьа йоакхо еш хилар бахьан дар из клуб хьакхоллар.

Коллективашка оздоровительни болх вІаштІехьбаккхарал совгІа, цу клуба балха юкъедоагІа «А» класса мастерий «Автомобилист» яхача волейбольни командана кулгалделга.

Клуба совета председателалла хержав хьалха цу команда игрок хинна В. Гогияев.

Республика отраслашка профсоюзий ВДФСО облсовето вІашагІъеллачарех йиълагІа клуб я «Автомобилист».

И. ГЛАГОЛЕВ.

ЖІайрахьа-Эса паччахьалкхен историко - архитектурни Іаламеи музей - заповеднико конкурс кхайкаю Іилман балха вола директора заместитель оттавара йолча мукъача моттиге балха хьаэцара.

Конкурса условеш я: цу гІулакха тІа ва гІертар историк хила, специальностагІа болх баь 5 шерал кІезигагІа йоацаш стаж йолаш а Іилман болх безаш а хила веза.

Конкурса юкъе дакъа лаца безам бараша конкурсни комиссе заявлени дІачуяла еза 1989 шера 15 апрелал ха тІехьа ца йоаккхаш укх адресагІа: 366733, Наьсарен район, ЖІайрахье.

Балха хьайцар шера йолча хана фусамца Іалашвергва.

Конкурсни комисси.

ТЕЛЕВИДЕНИ

23 МАРТ ЕРА

I ПРОГРАММА

6.30 — 120 минот.

8.35 — «Сестрица Аленушка и братец Иванушка», «Осторожно, щука» яха мультфильмаш.

9.05 — «Трясина» яха художественни фильм.

11.10, 15.30, 17.10 — «Кердадараш».

11.20 — Берий сахьат.

12.20 — «Зебо» яхача Таджикски ССР Гостелерадион ансамбла концерт.

15.40 — «Наьна лаьтта ашараш» яхача фильм - концерта премьера.

16.05 — «Экран» яхача творчески объединене гойт: «Мастерские России. Род стекла, красною напоенного...», «Я рисую Боровси» яха документальни фильмаш.

17.15 — «...Яхайтта шу даланзеи бокнхагІен».

18.00 — Къамашта юкъера гІулакхаш: опыти проблемаши. 4-гІа передача.

18.45, 23.35 — «Тахан дунен тІа».

19.00 — «Панистана архитектура» яхача документальни фильма премьера. (Панистана ТВ производство).

19.20 — «Физикаш» яхача художественни фильма премьера.

21.00 — «Ха».

21.40 — Перестройка прожектор.

21.50 — «12-гІа этаж».

23.50 — «Тео Адама дех шо». Музыкальни программа (ГДР ТВ).

II ПРОГРАММА

8.00 — Іуйрийнара гимнастика.

8.15 — ЦІагІара академи.

8.45, 9.35 — Природоведени. 4-гІа класс.

9.05 — Испански мотт. Іомабу 1-ра шу.

9.55 — «Дерзайте, вы — талантливы» яха Іилма-довзийтара фильм.

10.55, 11.45 — Природоведени. 2-гІа класс.

11.15 — Испански мотт. Іомабу 2-гІа шу.

12.05 — «ЦІоrІа» яха художественни фильм.

13.20, 23.20 — «Кердадараш».

13.25 — «Подмосковья иллеш». Метростроя ДК эрсий илле хора выступлени.

13.55 — Хьона дезаденнача хІамай дуне. «Мы не чудаки», «Сибирь на экране» яха документальни фильмаш.

17.20 — «Кердадараш» (гІалгІай меттала).

17.25 — «Горизонт». Киноальманах.

17.55 — «Вай кандидаташ». Р. М.-З. Сульянов.

18.15 — «Нохч-ГІалгІайче».

18.30 — Нохчий мотт Іомабу вай. (Юхагойтар).

19.00 — «Угол зрения» яха кагирхошта йола информационно - публицистически программа.

20.00 — «Бийса даькъала хийла шун, бераш!», «Слоненок и письмо» яха мультфильм.

20.15 — «Миштад цига, Арсеньеве?» яха документальни фильм.

20.45 — «Свитанок» яхача Кременчугерча халхара халкъа ансамбла выступлени.

21.00 — «Ха».

21.40 — Перестройка прожектор.

21.50 — А. П. Чехова произведений экранизаци. «Смешные люди» яха художественни фильм.

23.20 — Популярни музыка кердадараш. Видеоклипий Дерригдунен конкурс. 7-гІа выпуск.

24 МАРТ ПІАЬРАСКА

I ПРОГРАММА

6.30 — 120 минот.

8.35 — «ГІозала иллн», «БІаьстан фаьлг» яха мультфильмаш.

9.15 — «Физикаш». Художественни фильм.

10.55 — «Сакъердаме старташ».

11.40, 14.45 — «Кердадараш».

11.50 — «Шера ханаш». Март.

12.50 — Советски илле концерт.

15.00 — Киноя телевиденеи бераштеи кхувшбоагІараштеи долча фильмай Дунен халкъашта юкъера хьалхара фестиваль хьаеллачара репортаж. Кагирхой Московски двоРецера трансляци.

16.20 — «Остров сокровищ» яхача мультфильма премьера. 1-рен 2-гІен сереш. Перерыве — «Кердадараш».

18.15 — «Интерсигнал».

18.45 — «Тахан дунен тІа».

19.00 — Философски беседаш. Культуреи цивилизации.

19.45 — Поэзе минуташ.

19.50 — «Играют волынки» яхача фильм - концерта премьера.

20.10 — «Актуальни объектив». «Возвращение в пустыню» яхача документальни фильма премьера.

21.00 — «Ха».

21.40 — Хоржамашта накъадолхаш.

21.50 — А. Вивальди. «Шера ханаш» яхача музыкальни фильма премьера. (Франце ТВ).

22.30 — «Это было... было...» яха передача.

22.45 — «Взгляд» яха передача.

II ПРОГРАММА

8.00 — Іуйрийнара гимнастика.

8.15 — «Когда дело — труба» яхача Іилма-довзийтара фильма премьера.

8.35, 9.35 — Музыка. 2-гІа класс.

9.05 — Английски мотт. Іомабу 1-ра шу.

10.05 — ПТУ дешархошта. Физика.

10.35, 11.35 — Географи. 5-гІа класс.

11.05 — Английски мотт. Іомабу 2-гІа шу.

12.05 — «Смешные люди» яха художественни фильм.

13.55, 00.15 — «Кердадараш».

13.40 — Ритмически гимнастика.

14.10 — «Йийла урок». Ленинградерча школашка бераштa нравственни кхетам балара процессах дола документальни фильм.

17.05 — «Кердадараш» (нохчий меттала).

17.10 — «От новичка до мастера» яха Іилма - довзийтара фильм.

17.30 — «Боахама расчет юкъейоалайича» (гІалгІай меттала).

18.00 — ХІара письмои — терно (нохчий меттала).

18.30 — Информационно - музыкальни программа.

19.00 — Киножурнал.

19.10 — «Вай кандидаташ». Л. Ф. Толмачева.

19.20 — «Бийса даькъала хийла шун, бераш!».

19.30 — «Хьасташ». Нохч-ГІалгІай телевидене документальни фильм.

20.30 — Оаш дехарах. ДІалокх Р. Паскаева (нохчий меттала).

21.00 — «Ха».

21.40 — Хоржамашта накъадолхаш.

21.50 — «Мандела» яхача художественни фильма премьера. (Великобритани, 1987 шу).

РАДИО

23 МАРТ, ЕРА

7.45 Передачай программа. Ашараш.

7.50 — 8.00 Сихдалара баргал етташ. Хаоттам.

8.15 Передачай программа. Ашараш.

8.19 Республикански газетий обзор.

8.30 — 9.00 «Искусствана тешаме хилар». РСФСР халкъа артиста, РСФСР Паччахьалкхен преме лауреата М. Давлетмирзаева 50 шу дузаш (нохчий меттала).

11.15 Халкъа кандидатах А. Айдамировех дола дош (нохчий меттала).

11.30 Дика товараш — дукхагІа.

11.45 — 12.00 «Ханал хьалхабаьннараш» (гІалгІай меттала).

15.15 Гектар намаьршагІа хургйолаш (гІалгІай меттала).

15.30 — 16.00 Концерт.

17.15 Передачай программа. Хаоттам.

17.16 Шоана, производства хьалхалаттараш. Концерт.

18.00 Керда хоамаш.

18.30 Хоамаш.

18.40 Коммунисти цун гІулакхи (гІалгІай меттала).

18.55 — 19.00 Ашараш.

24 МАРТ, ПІАЬРАСКА

7.45 Передачай программа. Ашараш.

7.50 — 8.00 «Юртара Іуйренаш». Хаоттам.

8.15 Передачай программа. Ашараш.

8.19 Республикански газетий обзор.

8.30 — 9.00 Литературни Нохч-ГІалгІайче (нохчий меттала).

11.15 — 12.00 «Керда цІераш» яхача циклера передача.

15.15 Хоржамашта накъадолхаш. Со депутат хуле... (гІалгІай меттала).

15.30 Концерт.

16.00 Передачай программа. Хаоттам.

16.01 Перестройка: гІулакхаши проблемаши (гІалгІай меттала).

16.16 «ЦІе сийгаш» (гІалгІай меттала).

16.31 — 17.00 ДоттагІлен концерт.

18.00 Керда хоамаш.

18.30 Хоамаш.

18.40 — 19.00 «Анонс».

• КЕРДА ФИЛЬМАШ

«УТРЕННЕЕ ШОССЕ»

«Утреннее шоссе» яха керда фильм оттадаьд Одесски киностуде цІихезача режиссера Валерий Федосова Илья Штемлера романа мотивагІа. Цун керттера, турпал ва таксе водитель вола Антон Клямин, из комфорт а йолаш ваха Іема саг ва, бакъда, шийга дола хьал массаза хьаьнала къахьийга даькхха дац цо.

40 шу даьнна Антон Клямин вахаш а болх беш а ва къулбехьен цхьан городе. Хьалха гІорваьнна футболист, из хІанз таксе водитель ва, хІанз а тІехь цІихеза а сий долаш а хеташ ва из городерча болельщикашта. Юстара хьежача, цун вахар хьал долча наьха вахарех эргаш доацаш санна хет. Цун хьал-таро йолаш дола вахари цо ший садаари шоайла вІашкадоагІаш дац. Массаза эттача хьала садуаш ва Антон. Кхы фуд цунна эшаш, аьнна, хеталуш дале а, дика хьал-таро я, кхалнаха чІоагІа вез из, амма саг йоалае еза, аьнна, къамаьл дойя, из шорттига юстара воалл.

ДукхагІа ахча луш хуле. Клямин тийша болх бе а кийча ва. Цкъа цхьа тешаме боацача наха сгущенни шура я гІо аьлар цунга, из цо дой 3 эзар сом лургда, аьнна. ЦаІ доацаш шийна иззал ахча лургдоацилга ховшше а, вахар из. ХІаьта, банкашка шурийна метта наркотикаш хиннаяр. Клямина из гучадоал ше авари а яь, царех цхьа банка иккхача. Банка дІакхессе, из диццалийта гІерт Клямин. Наркотикаш ца тоъар бахьан долаш, цунна тІакхувш ба мафина чубоагІараш, цо милицега хоам бар кхераш.

ЦІаьхха Клямин волча йоагІа цун йоІ. Из шоашта юкъе ца воагІе, йоІ юврггья, аьнна кхерам тессар цунна мафес. Ший наькъа тІа мел латтараш дІабаха лерхІ Антона...

Антон Клямина роль ловзаеш ва кино цІихеза актер Родион Нахапетов.

С. ДУДАЕВ,
киновидеообъединене редактор.

• ЛОРА ХЬЕХАМАШ

ПАРОДОНТОЗ

«Пародонтоз» дунен тІа эггара дукхагІа даьржарех цхьа лазар да. Из лазар долаш ба дукха нах. Цергашта юххера долаш а тІехкаш а лаз из хилча (долаш, мочхалаш, цар тІехкаш, тІехкаш тІара мордаш). Из лазар хилча хала хул дуаш дола хІама Іовша, хІаьта сага 35 шу даьннначул тІехьагІа цергаш дІайовла йолаялара керттера бахьан а из да. «Пародонтоз» мочхала, церга гонахьарча тІехка шорттига хьахула дистрофически (моцала) процесс я, цу тІа гІолла дукхагІча даькъе дестам а отташ. «Пародонтоз» тайп-тайпара хул: доалашо, цхьа кІеззига дийстачара халача дестамга а доалаш. Из бахьан долаш чІоагІа эргайоал организм, толхабу тайп-тайпарча органашеи системашеи беш бола болх.

Из лазар долалуча юххье кІеззига кІомъяла йолалу цергашта гонахьара моттигаша, кІеззига цІий дувл, долаш кІайлу, лоацproperties хана дегІ доагаш санна хеталу. Нагахьа санна ший ханнахьа дарба де ца доладой, лазар доалаш-доалаш михьардоал. Долех нод аха йолалу, багара дохкаденнача хІаман хьадж йоагІа, цергаш меллу, эга йолалу, хІама Іовша хала хул, цергаш Іолега йолалу.

«Пародонтоз» яха лазар хул дукхагІча даькъе юккъера ха яьнначеи къабенначеи наха. КІезига дац «пародонтоз» яха лазар хьадалар дашха гІерта теореш. Техкача советски Іилманхошта гучадаьннад из лазар хилча эггара хьалха цо пародонта пхьанаш лозадеш хилар. «Пародонтоз» хьахул пхьанаш склеротически эргадовларахи цергашта гонахьарча дулха нервай юхьигаш хувцаяларахи.

«Пародонтоз» михьардалара эггара доккхагІчарех цхьа бахьан да цергашта кхера санна чІоагІа тІоа тІабижар. МалагІа бувзам хила йиш я пародонта лазараштеи цергашта кхера санна бола тІоа тІабижараи юкъе? Гучадаьннад эггара айхагІа бар хила йиш йолга. Цергашта кхера санна бола тІоа дукха тІабижача, дола йистош лаза йолалу, тІаккха дестам хьадолалу.

«ПАРОДОНТОЗ» ЯХА ЛАЗАР ХИННАЧОА ДАРБА ДУ:

а) организм ерригa а чІоагІъеш;

б) дестам долча моттигашта дарба деш;

в) лазар хиннача дегІа чурча органашта дарба деш.

ЛаьрххІа дарба дайта деза пародонтологически кабинеташка лорашка - стоматологашка. Из лазар кхийтта саг дарба дайтара хьалхагІа оарцагІа ме воал дикагІа дарба хургда, цул совгІа цІенвенна верзарг а ва.

«Пародонтоз» лорашка ца водаш кІоаргдалийтача, халагІа хул дарба де, пациент дарба дайтара чІоагІа тІавийрза, сатохаш, верзалца хан-ханнахьа пародонтологически кабинете лорашка ухаш хила веза.

Из лазар хала-атта хилагра хьежжа шера шозза-диазза дарба дайтара курс чакхъяккха еза. «Пародонтоз» кхийтта цамогаш волча саго диццалийта йиш яц лоро мел аьннар дизза кхоачашдеш хилча дарба сихагІа хургдолга.

Боккха лоархІам болаш да профилактика бокъонаш кхоачашъелга, вешта аьлча «пародонтоз» хулийтаргдоацаш хьалхе а гІулакхаш делга. Царех эггара хьалхарча аргІана де дезарех да баге цІена лелаяр.

«Пародонтоз» хиннача саго дийнахьа кІаьдо йолча щеткаца цергаш цІенъе еза дарбане йола «Жемчуг», «Лесная», «БАМ», «Бальзам» яха пасташ а хьокхаш. ХІама диачул тІехьагІа массаза а баге цІенъе еза массехказа хий а кхорзаш.

ЦІий дикагІа лелийтар духьа хІара дийнахьа 2 — 5 минута долашта пІелгаш хьекхаш массаж е еза.

Пародонтоз ца хилийтара лоархІаме хІама да хадданза чІоагІа кхача буаш хилар (баьцадаараш, сомаш). Цар цергаштеи царна гонахьарча долаштеи тІаотта низ функциональни цхьатарра дІанийсбу. Геттара пайдане да хІама диачул тІехьагІа Іаж баар.

«Пародонтозах» цамогаш волча сага кхача тайп-тайпара, колорийность йоккха йолаш, дукха витаминаши микроэлементаши йолаш хила беза.

«Пародонтоз» ца хилийтара а хилча дарба дара а дегІ чІоагІдеш дола гІулакхаш ду. Ма хулла дукхагІа кердача фега хила веза, Іуйрийна гимнастика е еза, спорт лелае еза.

Диц ма далийталаш, саго шийи баге цІена лоаттайича, из хан-ханнахьа лорагастомотологага кхача «пародонтоз» соцаделга.

Л. КОВАЛЬЧУК.
Грозненски стоматологически поликлиника лор-пародонтолог.

Редактор
О. Б. ГАДАБОРШЕВ.

ХАОТТАМ

Тахан республике гІолла йоачан а йоацаш, малхбоаленгахьара секунде 2—7 метр сиха мух а хьекхаш хилеи фегара температура бийсана 0—5 градуси дийнахьа 13—18 градуси йІайха хилеи тарлу.

Кхоанеи ломмеи хувцалуш морхаш а йолаш, йоачан а йоацаш, хувцалуча лостамех секунде 3—7 метр сиха муха хьекхаш хилеи фегара температура бийсанна 3—8 градуси дийнахьа 14—19 градуси йІайха йолаш хаоттам латтеи тарлу.

Метеостанци.

ТХА АДРЕС: 364907, г. Грозный, Маяковске, ул. 92. Телефонаш: редактора — 2-45-57; редактора заместитела — 2-85-07; бехктокхама секретара — 2-84-68; отделий: партийни вахара — 2-53-12, промышленностеи транспортеи — 2-75-81, 2-65-01; юрта боахама — 2-47-84, 2-90-66; культура — 2-64-75, 2-75-78; письмой — 2-85-64; машинописки бюро — 2-89-51; корректорски — 2-89-88.

НАШ АДРЕС: 364907, г. Грозный, ул. Маяковского, 92. Телефоны: редактора — 2-45-57; заместителя редактора — 2-85-07; ответственного секретаря — 2-84-68; отделов: партийной жизни — 2-53-12, 2-54-04; промышленности и транспорта — 2-75-81, 2-65-01; сельского хозяйства — 2-90-66, 2-47-84; культуры — 2-64-75, 2-75-78; писем — 2-85-64; машинописное бюро — 2-89-51; корректорская — 2-89-88.

Газет арадувлшинареи ереи, шоаттеи деношка

СФ00098. «Грозненский рабочий» издательства типографи, Маяковске, 92. Типография издательства «Грозненский рабочий», ул. Маяковского, 92. Заказ № 1138.